

EŞ ZAMANLI BAKIŞLA TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE YARDIMCI ÜNSÜZLER

*Fevzi KARADEMİR**

ÖZET

Araştırmacılar, günümüz Türkiye Türkçesindeki yardımcı ünsüzlerin mahiyeti, sayısı ve adlandırılışı konularında farklı görüşler ileri sürmektedirler. Bu görüş ayrılıkları konunun öğretimine yansımaktadır. Özellikle, bu durumun, öğretmenlerin/milli eğitimin bakışı ve akademisyenlerin/edebiyat fakültelerinin bakışı şeklinde, ilk ve ortaöğretim ile yükseköğretim kademeleri arasında sınıfsal bir nitelik kazanması, Türkçenin öğretimi açısından olumsuz bir durum arz etmektedir.

Bu araştırmada; anılan yaklaşım farklarının temelinde yatan nedenler, konuyla ilgili olarak akademik düzeyde üretilen bilgilerin ilk ve ortaöğretimdeki Türkçe öğretimine yansıyor yansımadığı, Türkiye Türkçesinin yardımcı ünsüzlerinin hangileri olduğu/olması gerektiği tespit edilmek istenmiştir. Bu amaçla, konuyla ilgili akademik eserler, ilk ve ortaöğretimdeki ders kitapları incelenmiş, ilk ve ortaöğretimdeki sınıf, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerine yönelik bir anket düzenlenmiştir.

Elde edilen verilerden, görüş ayrılıklarına, büyük ölçüde konuyu değerlendirmede esas alınan yöntem farklılıklarının neden olduğu; /y, ş, s, n/ ünsüzlerinden sadece /y/’yi veya /n/ ve /y/’yi yardımcı ünsüz olarak kabul edenlerin, konuya daha çok art zamanlı yöntemle baktıkları, ancak bu bakış tarzıyla üretilen bilgilerin, konunun ilk ve ortaöğretimdeki anlatımına hemen hiç yansımadığı anlaşılmıştır.

Çalışmada, yardımcı ünsüzlerin öğretiminde, eş zamanlı bakış yönteminin esas alınması gerektiği sonucuna varılmış, bu bakış yöntemiyle yapılan değerlendirmede, ister *ünlü-ünlü*, ister *ünlü-ünsüz*, isterse *ünsüz-ünlü* bağlamında türesin, /y, ş, s, n/ ünsüzlerinin, günümüz Türkiye Türkçesinin yardımcı ünsüzleri olduğu saptanmıştır. Bunun yanında, muhatabın seviyesi el verdikçe, söz konusu seslerin, mevcut kimlikleri göz ardı edilmeden, tarihi kimliklerinin art zamanlı bakış yöntemiyle ortaya konmasının, dilin tabiatındaki değişim ve dönüşümün kavratılması açısından yararlı olacağı belirtilmiştir.

Anahtar Kelimeler: yardımcı ünsüz, eş zamanlı bakış, ana dili öğretimi.

INTERVOCALIC EUPHONIC CONSONANTS IN TURKISH WITH A SYNCHRONIC VIEW

ABSTRACT

Researchers propose different opinions about character, number and naming of intervocalic euphonic consonants in modern Turkish. This

* Yrd. Doç. Dr., Gaziantep Ü. Eğitim Fak., Türkçe Eğitimi Böl. El-mek: fkarademir@gantep.edu.tr

divergence in opinions is reflected on teaching of the subject. Especially, the fact that the situation creates differences between primary, secondary schools and higher education grades as a result of different opinions of teachers/national education and academicians/faculty of letters, poses a negative situation in terms of Turkish teaching.

Following subjects were tried to be determined in the study: the reasons beyond the approach differences mentioned in this study, whether information produced at academic level related to subject effect or not Turkish teaching in primary and secondary school and which intervocalic euphonic consonants are/should be in Turkish. With this aim, academic works related to the subject, primary and secondary school course books were examined and a questionnaire was conducted among class, Turkish and literature teachers in primary and secondary school.

Through the data obtained, it was understood that method differences in evaluating the subject is mostly the reason of opinion divergences and the ones who consider only /y/ or n/ and /y/ as intervocalic euphonic consonants approach to the subject mostly with diachronic method; however information produced with this point of view are nearly not reflected on teaching of the subject in primary and secondary school.

In the study, it was concluded that synchronic view method should be the basis in teaching intervocalic euphonic consonants. In evaluation made with this method, it was determined that /y, ş, s, n/ were intervocalic euphonic consonants of modern Turkish even when they derive in vowel-vowel, vowel-consonant or consonant-vowel forms. In addition, it was stated that presenting historical identities of sounds in question with diachronic view method would be beneficial in terms of making students comprehend changes and transformations in language's nature as long as their level is adequate without ignoring the identity of these sounds.

Key Words: intervocalic euphonic consonant, synchronic view, native language teaching.

0. Giriş

Türkiye Türkçesinde, ünlüyle biten bir biçim birimden sonra, bir ünlü veya ünlüyle başlayan bir biçim birim geldiğinde iki ünlü arasında /y/¹ ünsüzünün türediği görülür. *Bahçe-(y)e, oku-(y)an* gibi. Aynı şekilde ünsüzle biten sözcüklere, ilgi eki, *-In*; 3. kişi iyelik eki, *-I* şeklinde gelirken ünlüyle bitenlere bu ekler, *-(n)In* ve *-(s)I* şeklinde gelmektedir. Yine ünsüzle biten sayılar, üleştirme ekini *-Ar* şeklinde alırken ünlüyle bitenler, *-(ş)Ar* olarak alır. Diğer yandan, işaret zamirleri (bu, şu, o) ile dönüşlülük zamiri (kendi) ve 3. kişi iyelik eki (*-I/-sI*) ile aitlik eki (*-ki*)nden sonra durum ekleri geldiğinde durum eklerinden önce bir /n/ ünsüzü belirir. Ayrıca, işaret zamirleri (bu, şu, o) ile çokluk eki (*-lAr*) arasında da /n/ sesinin türediği görülür.

Belirtilen ünsüzlerin² mahiyetleri, hangi adlarla anılacakları konusunda, Türkçe dil bilgisi öğretiminde farklı yaklaşımlar sergilenmektedir. Bu durumun, konunun öğretimini olumsuz yönde

¹ Çalışmada, yardımcı ünsüzler, ses birim işareti (/ /) içinde gösterilmiş, birliğin sağlanması açısından, bu işaretleme, doğrudan alıntılarda da uygulanmıştır.

² Yaygın olarak “yaşasın” sözü ile ifade edildikleri için, çalışmada, bu ünsüzler, alfabe sırasına göre değil, “yaşasın” sözüdeki yerlerine göre /y, ş, s, n/ şeklinde sıralanmıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

etkilediğini, lisans düzeyine gelmiş öğrencilerin, sayılan ünsüzlerin kimliklerini belirlemede yaşadıkları tereddütlerde gözlemek mümkündür.

Bu çalışmada; araştırmacıların konuya bakışları özetlendikten sonra, ilk ve ortaöğretim kademelerinde, konunun öğreticilerce nasıl işlendiği anket verileriyle ortaya konmaya çalışılacak, daha sonra eş zamanlı bakışla, Türkiye Türkçesindeki yardımcı ünsüzler belirlenmeye çalışılacaktır.

1. Araştırmacılara Göre Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ünsüzler

Dil bilgisi kitaplarında, çeşitli araştırma yazılarında, Türkiye Türkçesindeki yardımcı ünsüzler konusu işlenmiş, konuyla ilgili, kimi aynı veya yakın kimi çok farklı, çeşitli görüşler ortaya konmuştur.

Bu bölümde, öncelikle, ulaşılan kaynaklarda, araştırmacıların, hangi sesleri yardımcı ünsüz olarak kabul ettikleri ve onları hangi ad(lar)la karşıladıkları tablo halinde gösterilecek, daha sonra, konuyla ilgili tartışmalar değerlendirilecektir.

1.1. Araştırmacılarca Kabul Edilen Yardımcı Ünsüzler ve Bu Ünsüzler İçin Kullanılan Terimler

Ulaşılan başlıca kaynaklarda, hangi araştırmacının, hangi ünsüz veya ünsüzleri yardımcı ünsüz olarak kabul ettiği ve bu ünsüzler için hangi terim veya terimleri kullandığı aşağıdaki tabloda görülmektedir:

Araştırmacı	Kabul Ettiği Yardımcı Ünsüz(ler)	Kullandığı Terim
Banguoğlu (2000: 73 vd.)	/y, ş, s, n/	koruma sesdeşi ³
Aksan vd. (1978: 61)	/y, ş, s, n/	ünsüz ⁴
Adalı (1979: 22)	/y, ş, s, n/	geçiş ünsüzü
Ak (1982: 127)	/y, ş, s, n/	kaynaştırma ünsüzü
Ediskun (1999: 83)	/y, ş, s, n/	koruma ünsüzü/kaynaştırma harfi
Gencan (2001: 58)	/y, ş, s, n/	kaynaştırma harfi
Koç (1996: 614)	/y, ş, s, n/	koruma ünsüzü
Hengirmen (1998: 77)	/y, ş, s, n/	koruma ünsüzü
Özçelik-Erten (2005: 47)	/y, ş, s, n/	yardımcı ünsüz

³ Banguoğlu'na göre iki sesli arasında türeyen /y/ sesi, *koruma sesdeşi* adını alır. Türeyişten sebeplerle /ş, s, n/ sesleri de bazı ekler için koruma sesdeşi yerini tutar (Banguoğlu, 2000: 73-74).

⁴ Çalışmada, konu, “*ünlüyle biten kimi sözcüklere, ünlüyle başlayan ek getirildiğinde ünlü çatışmasını önlemek için araya kimi ünsüzler girer*” şeklinde açıklanmış, söz konusu ünsüzler için herhangi bir adlandırma yapılmamıştır.

Öztürk vd. (2005: 51)	/y, ŧ, s, n/	kaynaştırma ünsüzü
Bilgin (2006: 82)	/y, ŧ, s, n/	kaynaştırma ünsüzü/bağlantı ünsüzü
Demir (2006: 69)	/y, ŧ, s, n/	kaynaştırma harfi
Demircan (2001: 87)	/y, ŧ, s, n... b, d, g/	geçiş sesi/koruma sesi
Ergin (1985: 145)	/y, n/	yardımcı konsonant
Topaloğlu (1989: 159)	/y, n/	yardımcı ses
Korkmaz (2003: 28 vd.)	/y, n/	yardımcı ses
Keskin (2004: 68)	/y, n/	yardımcı ünsüz
Karaörs (2005: 36)	/y, n/	kaynaştırma harfi
Karaağaç (2010: 96-102)	/y, n/	yardımcı ses (iç ses türemesi)
Hatipoğlu (1969: 58)	/y/	koruma ünsüzü
Buran (1998: 129)	/y/	bağlayıcı ünsüz
Ercilasun (2000: 128-134)	/y/	yardımcı ses
Tekin (1980: 10-17)	/y/	doldurma sesi, kaynaştırma sesi
Demir; Yılmaz (2005: 163)	/y/	yardımcı ses/bağlama ünsüzü
Eker (2006: 270)	/y/	yardımcı ses
Taylan (2008: 219-228)	/y/	kaynaştırma sesi
Gemalmaz (1997: 1-5)	-	bağlayıcı (yardımcı) ses ⁵

1. Tablo: Araştırmacılarca kabul edilen yardımcı ünsüzler ve bu ünsüzler için kullanılan terimler

Değerlendirme:

1. Tabloya göre, dil bilgisi çalışmalarında, yardımcı ünsüzlerle ilgili olarak, ilerideki bölümlerde detaylıca tartışılacak olan řu beş farklı görüşün olduğu ortaya çıkmaktadır:

- Türkçenin geçiş ünsüzleri, /y, ŧ, s, n, b, d, g/ dir.
- Türkçenin yardımcı ünsüzleri, /y, ŧ, s, n/ dir.

⁵ Araştırmacı, konuyu ele alırken *bağlayıcı (yardımcı) ses* terimini kullanmakta, ancak Türkçe için yardımcı ses ayırımının yapılmasını uygun görmemektedir.

- c. Türkçenin yardımcı ünsüzleri, /y/ ve /n⁶/’dir.
- d. Türkçenin yardımcı ünsüzü sadece /y/’dir.
- e. Türkçede yardımcı ünsüz ayrımı yapma gereği yoktur.

2. Tabloya göre araştırmacılar, söz konusu ünsüz veya ünsüzleri şu terimlerle karşılaşmışlardır: 1. *bağlama ünsüzü*, 2. *bağlantı ünsüzü*, 3. *bağlayıcı ünsüz*, 4. *bağlayıcı ses*, 5. *doldurma sesi*, 6. *geçiş sesi*, 7. *geçiş ünsüzü*, 8. *kaynaştırma harfi*, 9. *kaynaştırma sesi*, 10. *kaynaştırma ünsüzü*, 11. *koruma sesdeşi*, 12. *koruma sesi*, 13. *koruma ünsüzü*, 14. *yardımcı konsonant*, 15. *yardımcı ses*, 16. *yardımcı ünsüz*.

Her biri ayrı bir hassasiyet ürünü olan bu terimler, genel olarak, çalışmaya konu olan ünsüzlerin belirledikleri bağlamlardaki işlev(ler)ini çeşitli yönlerden sezdirmektedir. *Bağlama*, *bağlantı*, *bağlayıcı* terimleri, sayılan ünsüz veya ünsüzlerin, bir araya gelmesi sistem açısından sakıncalı birimleri bağladığına; *doldurma* ve *geçiş* terimleri, söz konusu ünsüz veya ünsüzlerin, birimler arasındaki boşluğu doldurup geçişi sağladığına; *kaynaştırma* terimi, bu ünsüz veya ünsüzlerin, iki ünlünün çatışmasını engelleyici, onları kaynaştırıcı işlev gördüğüne; *koruma* terimi, bu ünsüz veya ünsüzlerin, bir ünlü çatışmasını önlediğine; *yardımcı* terimi ise anılan ünsüz veya ünsüzlerin, birimler arası geçişin sağlanmasına ve kolay bir söyleyişin gerçekleşmesine katkıda bulunduğu işaret etmektedir. Yine bütün bu terimler, niteledikleri birimlerin asli unsurlar değil, tali unsurlar olduklarını genel olarak imlemektedir.

Bununla birlikte, /y, ş, s, n/ ünsüzlerinin öncelenen işlevlerine göre şekillenen bu nüanslı terimlerden *kaynaştırma harfi* terimi, *ses ve harf* terimlerinin gösterdiği kavramsal değerler açısından sorunludur. Zira yukarıda belirtilen bağlamlarda söz konusu olan, ses olayıdır. Türeyen, harf değil, ses birimdir. Harf ise, sesi görselleştiren işarettir. Yine *koruma sesdeşi* teriminin de hem söyleyiş hem de işaretlediği kavramsal değer açısından uygun bir terim olmadığı düşünülmektedir. Çünkü, standart Türkiye Türkçesinde *sesteş* biçiminde söylenen bu söz, gösterenleri aynı gösterilenleri farklı biçim birimleri (*Sesteş* kelimeler, *sesteş* ekler gibi.) tanımlayıcı bir terim olarak kullanılmaktadır. Banguoğlu’nun bu terimle işaretlediği kavram ise Türkçede yaygın olarak *ünsüz* terimiyle karşılanmaktadır. Dolayısıyla *sesdeş* teriminin ses biliminde kullanımının bir terim karmaşasına neden olacağı düşünülmektedir.

Ayrıca yukarıda sıralanan terimlerle ilgili şu sınırlılıklar da göze çarpmaktadır:

a. *Kaynaştırma*, *koruma* terimlerinin, doğrudan iki ünlünün yan yana geldiği çatışma alanına işaret edip *ünlü-ünsüz* bağlamını⁷ işaretlememesi,

b. *Bağlama*, *bağlantı*, *bağlayıcı* terimlerinin işaretledikleri kavramsal değerlerin büyük ölçüde fiziksel olması, söz konusu ünsüzlerin, *ünlü-ünsüz* bağlamındaki söyleyişi psikolojik olarak kolaylaştırma işlevlerini yeterince sezdirmemesi,

c. *Geçiş ünsüzü* teriminin, söz konusu ünsüzlerin kimliklerini önemli ölçüde resmedici olmakla birlikte, yaygın bir kullanıma sahip olmaması⁸,

⁶ Bu görüşe göre, kaynaştırma ünsüzü /n/’den kasıt, zamir /n/’sidir. İlgili ekinin başındaki /n/ kaynaştırma ünsüzü değil, ekin parçasıdır.

⁷ Bu nedenle olacak ki öğretmenlere yönelik olarak düzenlenen ankette, iki ünlü arasında beliren ünsüzler için *kaynaştırma ünsüzü* terimini kullanan katılımcılar, *ünlü-ünsüz* bağlamında beliren ünsüzlere gelince, bu ünsüzler için *kaynaştırma ünsüzü* yerine *aykırı kaynaştırma*, *yardımcı ünsüz* gibi başka terimler tercih etmişlerdir. bk. 2. *Tablo*, *Değerlendirme* alt başlığı.

⁸ Örneğin, öğretmenlere yönelik düzenlenmiş olan ankette, katılımcılar çalışmaya konu olan ünsüzler için *geçiş ünsüzü* terimini hiç kullanmamışlardır. bk. 2. *Tablo*.

Sayılan sorun ve sınırlılıklar göz önüne alınarak bu çalışmada, *yardımcı ünsüz* terimi bir üst terim olarak kullanılmış, diğer terimlerin işaret ettikleri *kaynaştırma*, *bağlama*, *boşluk doldurma*, *geçiş sağlama* eylemleri, *yardımcı ünsüzlerin*, bağlama göre, vasıtalık ettikleri işlevler olarak görülmüştür.

1.2. Türkiye Türkçesindeki Yardımcı Ünsüzlerle İlgili Tartışmalar⁹:

Banguoğlu (2000: 73 vd.), Aksan (1978: 61), Adalı (1979: 22), Ak (1982: 127), Ediskun (1999: 83), Gencan (2001: 58), Koç (1996: 614), Hengirmen (1998: 77), Özçelik-Erten (2005: 47), Öztürk vd. (2005: 51), Bilgin (2006: 82), Demir (2006: 69) gibi araştırmacılar, genel olarak, ünlüyle biten bir kelimeye, ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde ünlü çatışmasını önlemek üzere, kelime ile ekin arasına /y, ş, s, n/ ünsüzlerinden birinin girdiğini belirtmiş, bu sesleri; *geçiş sesi/ünsüzü*, *koruma sesi*, *kaynaştırma harfi*, *kaynaştırma ünsüzü*, *bağlantı ünsüzü*, *koruma sesdeşi*, *koruma ünsüzü*, *yardımcı ünsüz* gibi terimlerle karşılaşmışlardır.

Demircan, /y, ş, s, n/ ünsüzlerini *koruyucu ses* olarak kabul etmekle, sayılan araştırmacılarınkine benzer bir yaklaşım sergilemiş, ancak, hem bu seslere yansımalarda görülen /b, d, g/ seslerini ekleyerek hem de bu seslerin ortaya çıkış nedenini, ünlü çatışmasına değil, heceleme sistemine bağlayarak onlardan ayrılmıştır.

Demircan'ın konuyla ilgili açıklaması şöyledir: “Ünlü ile biten bir tabandan sonra ünlü ile başlayan bir ek gelirse, ek ünlüsü taban ünlüsü ile birleşir. Bunun önüne geçmek için ya [ʔ]¹⁰ ünsüzünün ya da başka bir ünsüz veya ünsüz işlevli bir sesin kullanılması gerekir. Türkçedeki kök-ek diziminde o tür bir birleşmeyi önlemek için öyle eklerin başında /y, n, s, ş, ...b, d, g/¹¹ seslerinden biri kullanılır. Ünsüz işlevli bu seslere heceleme açısından *geçiş sesi*, ek biçiminde değişmenin önlenmesi bakımından ise *koruma sesi* denmektedir. Yoksa gerek sözcükten sözcüğe geçişlerde, gerekse eklerde biçimsel belirsizlikler doğabilir. Bu biçimlenmede birden çok öyle geçiş olursa, geçiş sesi de değiştirilir. Birinci geçiş için (? gösterme adalları: bu, şu, o dışında) /y/, ikinci geçişte ise /n/ kullanılır. Geleneksel dil bilgisi yanlıları, eski dilde tek geçiş sesinin /y/ olduğu, /n/ sesinin ise, iyelik ekleri -()İn ile (s)I(n)'in bir parçası olduğu görüşündedirler. Ancak: ev-in ön-ü, ev-in kapı-sı/kapı-sında, Ali'nin ev-i örneklerinde koyu yazılı /s/ ve /n/ sesleri *heceleme gereği* kullanılmış görünüyor... yapı-s-i, yapı-s-i-n-i, bir-i-n-i, iki-ş-er gibi örneklerdeki olay bir ünlü çatışması olarak görülüyor. Oysa gerekli olan şey bir hece başı ünsüzlüğüdür. Gösterme adalları ünsüzle başlayan bir ek alsalar bile arada /n/ sesi olduğuna göre onların ilk biçimlerinin *bun, şun, on* (*bun-da, bun-lar, bun-ca, bun-suz...*) olduğu, yalın kullanımda o /n/ sesinin düştüğü anlaşılıyor (*şun>şu*)” (Demircan, 2001: 87).

Ergin (1985: 145), Topaloğlu (1989: 159), Korkmaz (2003: 28 vd.), Keskin (2004: 68), Karaörs (2005: 36), Karaağaç (2010: 96-102) gibi araştırmacılar ise, Türkçenin yardımcı ünsüzlerinin /y/ ve /n/'den ibaret olduğunu belirtmiş, söz konusu sesleri *yardımcı konsonant*, *yardımcı ses*, *yardımcı ünsüz*, *kaynaştırma harfi* gibi adlarla anmışlardır. Bu araştırmacıardan,

⁹ Konuyla ilgili yaklaşımlar aktarılırken genel bir değerlendirmeye gidilmemiştir. Her ünsüz için kimin ne dediğinin tam olarak anlaşılması ve konunun açıklık kazanması önemsenmiş, dolayısıyla bir makalenin alıntılama sınırlarını zorlasa da, araştırmacıların görüşleri, mümkün olduğunca kendi cümleleriyle verilmeye çalışılmıştır.

¹⁰ Araştırmacının [ʔ] ünsüzüyle ilgili açıklaması şöyledir: “/ʔ/ sesi, ses tellerini bitiştirerek ses yolunu bir an için kapatıp sonra birden açarak çıkarılır. Bu ses, /p, t, k/ ünsüzlerinden çıkış yeri bakımından ayrılır. Türkçe ses düzeninin ünsüz alt kümesi içinde bu sesin (+ötümlü) bir karşıtı yoktur. Bununla birlikte [ʔ] 'nin, çıkış yeri bakımından /p, t, k/ ile, çıkış biçimi açısından da /h/ ve /ğ/ ile karşıt olduğu ileri sürülebilir. Yazımı bir ünlüyle başlayan al, ön, üst, in... gibi sözcüklerin sesletimi ses telleriyle oluşturulan zorunlu bir kapantı [ʔ] ile başlar. Kök-ek geçişleri dışında bir ünsüzlük gerektiği yerde /ʔ/ seçilir” (Demircan, 2001: 47).

¹¹ Tek heceli yansımaya köklere katılan ikinci hecenin aldığı ön ünsüzleri (b, d, g), birer geçiş sesi sayan araştırmacı, bu sesler için şu örnekleri verir: *şam-bır, şal-dır, şan-gır* (Demircan, 2001: 88).

konuyu makale düzeyinde inceleyen Karaörs, Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı ders kitaplarında, bu kitapları kaynak olarak alan bazı dershanelere ait dergilerde ve bazı dil bilgisi kitaplarında *kaynaştırma harflerinin* /y, ş, s, n/ olarak gösterilmesinin Türkçeye aykırı olduğunu ve Türkçenin öğretimindeki birliği bozduğunu ileri sürmüştür.

Araştırmacının, benzerini Ergin ve Korkmaz'da da gördüğümüz görüşleri, özetle şöyledir: Tarihi ve çağdaş Türk lehçelerinde 3. kişi iyelik eki ünsüzle biten sözcüklerden sonra *-I*; ünlü ile biten sözcüklerden sonra, *su* ve *ne* sözcükleri hariç, *-sI*'dir. *-sI* ekindeki /s/, aslında Türkçenin bilinmeyen devirlerinde /s/'yle biten bir sözcüğün sonundan yanlış bir hece bölünmesi neticesinde *-I*'ya katılmıştır. *-şAr* ekindeki /ş/ de kaynaştırma harfi değildir. Bu ek, aslında *be-şer* şeklindeki hece bölünmesinden çıkmış, zamanla, *bi-rer* hece bölünmesinden şekillenen Eski Türkçe üleştirme eki *-rAr*'ın yerini almıştır. Türkçede, ilgi eki, ünsüzle biten kelimelerden sonra *-In*; ünlü ile biten kelimelerden sonra *-nIn* şeklindedir. Aslı, *-In* iken, *me-niñ*, *se-niñ* şeklindeki hece bölünmesi neticesinde, zamirlerden başına aldığı /n/'yle, ekin *-nIn* biçimi de türemiştir. Diğer Türk şivelerinde ekin yalnız /n/'li biçimi kullanılırken, Batı Türkçesinde, her iki biçimi de kullanılmaktadır. Yalnız *su* ve *ne* kelimelerinde, *su-yun*, *ne-y-in*¹² örneklerinde olduğu gibi, ekin ünlüyle başlayan şekilleri *-yIn* biçimini alır. Dolayısıyla Türkçenin her devrinde, tarihî ve yaşayan bütün şive ve lehçelerinde, (ünsüz olarak) kullanılan kaynaştırma harfleri; *başla-y-ıp*, *bilgi-y-i*, *evdeki-n-den*, *kendi-si-n-e* örneklerinde de görülen /y/ ve /n/'dir. Ortaöğretimde *yaşasın* kelimesini öğrencilere örnek olarak gösterip, bu kelimenin içindeki bütün harflerin kaynaştırma harfleri olduğuna dair yanlış bilgiler veren öğretici ve eğitimcilerimizin Türkçeyi iyi öğrenip, öğretmeye yönelmelerini beklemekteyiz (Karaörs, 2005: 27: 36).

Görüldüğü üzere araştırmacı, *-nIn*, *-sI*, ve *-şAr* eklerinin başındaki ünsüzlerin *kaynaştırma harfi* olarak öğretilmesini yanlış bulmakta, sadece /y/ ünsüzü ile, *zamir /n/'si* denilen /n/ ünsüzünü *kaynaştırma harfi* olarak kabul etmektedir. *-nIn*, *-sI* ve *-şAr* eklerinin başındaki ünsüzlerin kaynaklarına işaret eden araştırmacı, zamir /n/'sinin ortaya çıkış süreci ve /y/'den farklı olarak bir ünlüyle bir ünsüz arasında da ortaya çıkışı konusunda ise görüş belirtmemektedir. Yine, ilgi ekinin, *su* ve *ne* sözcüklerine, neden *-(y)In* biçiminde geldiği konusunda da herhangi bir açıklama yapmamaktadır.

Hatipoğlu (1969: 58), Buran (1998: 129), Ercilasun (2000: 128-134), Tekin (1980: 10-17), Demir; Yılmaz (2005: 163), Eker (2006: 270), Taylan (2008: 219-228) gibi araştırmacılar, sadece /y/'yi yardımcı ünsüz olarak kabul etmiş, /y/ için *koruma ünsüzü*, *bağlayıcı ünsüz*, *yardımcı ses*, *doldurma sesi*, *kaynaştırma sesi*, *bağlama ünsüzü* gibi terimler kullanmışlardır. Sayılan araştırmacıardan Ercilasun, Tekin, Taylan konuyu makale düzeyinde ele almışlardır. Bu araştırmacıların yardımcı ünsüzler ile ilgili görüşleri ana çizgileriyle aşağıdaki gibidir:

Ercilasun (2000: 128-134): Yardımcı ses fonetik zaruretten ortaya çıkmıştır. Türkiye Türkçesinin ses özellikleri, iki ünlünün yan yana gelmesine müsaade etmediği için, dil sistemi, fonetik bir imkânsızlığı fonetik bir çözümle, *iç ses türemesi*yle gidermiştir. Bunu da rastgele değil, ünsüzlerden, en az çaba kanununa en uygun olan ve yarı ünlü de denilen /y/ ile yapmıştır. Ünlü çatışmasını önlemek için dilin başvurduğu yol, belli, açık ve kesindir. Bütün örneklerde /y/ kullanılırken sadece bir örnekte /s/'ye, bir örnekte /ş/'ye, bir örnekte /n/'ye başvurulmasının hiçbir anlamı yoktur. Dil durup dururken üç örnekte sistem dışına çıkmaz. /s/ ve /n/, ünlü çatışmasını gidermek amacıyla fonetik bir sebeple ortaya çıkmadıkları için onların Ana Türkçeye belki de İlk Türkçeye dayanan başka nedenleri vardır. *-şAr*'daki /ş/ de ünlü çatışmasını önlemek için türememiştir. *Beş-er*'in etkisiyle ortaya çıkmış bir *bulaşmadır*. Dolayısıyla, 3. tekil kişi iyelik ekindeki /s/'yi, ilgi ekinin başındaki /n/'yi ve üleştirme ekindeki /ş/'yi yardımcı ses olarak değil,

¹² Bu ayırım şekli, Karaörs'e aittir (bk. Karaörs, 2005: 35).

eke dâhil olarak değerlendirmek gerekir. Fonetik bir zaruret (ünlü çatışması) olmadığı için, iyelik ekleri ve aitlik eki ile hal ekleri arasına giren /n/'yi yardımcı ses olarak kabul etmek daha da güçtür. Zira, *başıda, başıdan, öğretmenice, evdekide* örneklerinin, Türkçenin ses özelliklerine aykırı bir yanı yoktur; ünlüden sonra ünsüzle başlayan bir ek gelebilir. O halde *başında, başından, öğretmenince, evdekinde* örneklerindeki /n/'yi *zamir /n/'si* olarak adlandırmak en doğrusudur. *Başını, başına* örneklerinde, fonetik zaruret (ünlü çatışması) var gibi görünüyorsa da önceki örneklerden de anlaşıldığı üzere bu örneklerde de zamir /n/'si kullanılmıştır. Şayet zamir /n/'si kullanılmamış olsaydı, ünlü çatışmasını önlemek için /y/ kullanılacaktı.

Toparlarsak; araştırmacıya göre, dil, sistemli bir şekilde işler. Yardımcı seslerin ortaya çıkması da bir sistem dâhilindedir. Eş zamanlı gramer yaklaşımı ile bakıldığında, Türkçenin tek yardımcı sesi, en az çaba kanununa en uygun olan ve yarı ünlü sayılan /y/'dir. Dolayısıyla, 3. tekil kişi iyelik ekindeki /s/, ilgi ekinin başındaki /n/ ve üleştirme ekindeki /ş/ yardımcı ses olarak değil, eke dâhil olarak değerlendirilmelidir. 3. kişi iyelik eki ve aitlik eki ile hal ekleri arasına giren /n/ ise *zamir /n/'si* olarak adlandırılmalıdır.

Tekin (2000: 109-112): Türkçede, eklenmede ünlü çatışmasını önlemek ya da iki ünlü arasındaki boşluğu doldurmak için kullanılan tek ünsüz /y/'dir. Eski Türkçede ünlü ile biten sözcüklere ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde ekin başındaki ünlü düşer: *bar-ayın* “gideyim”, fakat *yori-yın* “yürüyeyim”, *bar-alım* “gidelim”, fakat *yori-lım* “yürüyelim” gibi. Bu duruma bakarak bazı Türk dil bilimciler, Eski Türkçede boşluk doldurucu /y/ ünsüzünün bulunmadığını söylemişlerdir. Bu görüş doğru değildir. Eski Türkçede az da olsa **boşluk doldurucu /y/ ünsüzü** vardır. **Kurı-y-a* “geride, batıda”, **yırı* “kuzey” *yırı-y-a*, “kuzeyde”, **biri* “güney” *biri-y-e* “güneyde”. Eski Anadolu Türkçesinde de boşluk doldurucu tek ses /y/ ünsüzüdür.¹³ Ünlü ile biten sözcüklerle 3. kişi iyelik ekleri arasında beliren /s/ **ünsüzü**, Ana Türkçede *ini* “erkek kardeş”, *eke* “abla” gibi daha çok ünlü ile biten akrabalık adlarına eklenen çokluk eki -s'nin, daha sonra yanlış heceleme ve yanlış çözümleme sonucu 3. kişi iyelik eki -I'nın ünlü ile biten sözcüklere eklenen türü sayılmış olmalıdır. **inis-i>ini-si*, **ekes-i>eke-si*.¹⁴ **Üleştirme eki -Ar'**in, -şAr biçimi de, *beş-er>be-şer* şeklindeki hecelenışten meydana gelmiştir. Bu durum dikkate alınarak üleştirme eki {- (ş)Ar}'biçimine yazılmalıdır. **Kaynaştırma sesi /n/'ye** gelince, ... **Gösterme zamirlerinin çekimlerinde beliren /n/**, bu zamirlerin yalın durumda düşmüş son sesidir.¹⁵ Buna göre, *bunu, bunun, buna, bunda, bundan* ve *bunca* gibi çekimli biçimleri *bun-u, bun-un, bun-a, bun-da* *bundan* ve *bun-ca* biçimlerinde çözümlemek doğru olur. Başka bir deyişle, *bun-, şun-, ve on-* biçimleri, *bu, şu, o* zamirlerinin çekim gövdeleri olarak açıklanmalıdır. Çokluk biçimindeki *bunlar, şunlar, onlar* gösterme zamirlerindeki /n/ de *anı, anda, andan, bunı, bunda, bundan* gibi biçimlerin örnek alınmasıyla meydana gelmiştir. **3. kişi iyelik ekinden sonra beliren /n/ sesi**, aslında kaynaştırma sesi değil, ekin yalın durumda düşmüş olan son sesidir.¹⁶ Bu ses Eski Türkçede hatta Eski Anadolu

¹³ Araştırmacıya göre, Eski Anadolu ve bugünkü Türkiye Türkçesinde yalnız *su* sözcüğünün çekiminde görülen /y/ ünsüzü boşluk doldurucu bir ses olmayıp sözcüğün çekim gövdesine aittir: *suy-um*, (**su-m* değil), *suy-un* (**su-n* değil), *suy-u* (**su-su* değil). *İlgi durumu için de suy-un* (Tekin, 2000: 109-112).

¹⁴ Araştırmacı, 3. Kişi İyelik Eki Üzerine adlı çalışmasında, bu düşüncesini daha açık bir şekilde şöyle ifade etmektedir: “İşte bu düşüncelerle, biz, 3. kişi iyelik ekinden önce türeyen /s/ foneminin, aslında, Moğolcada olduğu gibi, Ana Türkçede de mevcut olan fakat daha sonra kullanıştan düşen çokluk eki /s/'nin kalıntısı olduğunu düşünüyoruz” (Tekin, 1980: 10-17).

¹⁵ Bu konudaki benzer yaklaşımlar için bk. (Gülsevin, 1990: 187-190 ve Gülsevin'in tanık gösterdiği Bergamalı Kadri, 1946: 47).

¹⁶ Tekin, 3. Kişi İyelik Eki Üzerine adlı çalışmasında konuyu şöyle açmaktadır: “3. kişi iyelik eki almış isimlerin çekiminde çekim eklerinden önce zamir /n/'sinin belirmesi, 3. kişi iyelik ekinin kökeni ile ilgilidir. 3. kişi iyelik eki, aslında, Ana Altay dilindeki 3. kişi zamiri *in'den başka bir şey değildir. Ana Altaycada kişi zamirleri şöyle idi: *bi(n) “ben”, *si(n) “sen” ve *i(n). Bunlardan birinci ve 2. kişi zamirleri Altay dillerinin hepsinde bulunduğu halde, 3. kişi zamiri yalnızca Mançucada korunmuş ve bugüne kadar gelmiştir: i “o” (yalın hal), in- (çekim eklerinden önce) ... Altay dillerinde 3. kişi zamiri *in olduğuna göre 3. kişi iyelik ekinden önce türeyen /s/ fonemi, büyük bir olasılıkla kök ya da

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Türkçesinde ünsüzle başlayan bazı eklerden önce de kendini korumakta idi: *burkan kut-ın-lığ* “Buda mutluluğuna sahip olan”; *anun yardım-ın-suz* “onun yardımı olmaksızın”. Bu durumda 3. kişi iyelik ekini, onun /s/’li yan biçimini de dikkate alarak {-s)I(n)} biçiminde yazmak doğru olur.¹⁷ Üçüncü kişi iyelik ekinden sonra beliren zamir /n/’si Çağatayca ve ondan gelişmiş olan Özbekçe ile Yeni Uygurcada düşmüştür: *ara-si-da* “arasında”, *ast-i-da* “altında”, *boy-i-ça* “boyunca”... Ünlü ile biten adlara **ilgi ekinin -nIn biçiminde gelmesi** Orhon Türkçesinde de vardı: *kağan-ın* “hakanın” fakat *Bayırku-nın* “Bayırkuların”. Ekin, -nIn biçimi, *ben-in/men-in*, *sen-in*, *an-ın* gibi çekimli zamirler örnek alınarak yani yine heceleme ve yanlış çözümleme sonucu meydana gelmiştir: *me-nin*, *se-nin*, *a-nın*... -nIn yanbiçimi Uygurcada ünsüzle biten sözcüklere de gelmiş, böylece ekin tek biçimi olmuştur: *tenri-nin*, *arslanlar-nın*... *Benimki-n-i*, *seninki-n-e*, *evdeki-n-i* örneklerinde olduğu gibi **-ki’den sonra beliren zamir /n/’sinin** de iyelik zamirleri türeten **-ki’**nin bir parçası olduğu ya da öyle kabul edildiği anlaşılıyor. Buna göre **-ki** ekini de {-ki(n)} biçiminde yazmak doğru olur. Eski Anadolu Türkçesinde **kendi sözcüğünün çekimi**, *kendü-y-e*, *kendü-de*... şeklinde adların çekimi ile aynı idi. *Kendi-n-i* (*ne sanıyor?*), *kendi-n-e* (*iyi baksın*), *kendi-n-ce* (*haklı*)... *Kendi* sözcüğünden sonra beliren /n/ sesi, yanlış çözümleme sonucu, yani sözcüğün sonundaki /i/ ünlüsünün 3. kişi iyelik eki sanılmasından kaynaklanmıştır.¹⁸

Görüldüğü üzere, Tekin’e göre, Türkçenin biricik yardımcı ünsüzü /y/’dir. 3. işi iyelik ekindeki /s/, Ana Türkçede de mevcut olan fakat daha sonra kullanıştan düşen eski bir çokluk ekinin kalıntısıdır. Üleştirme ekindeki /ş/, *beşer’in*, *be-şer* şeklinde hecelenmesinden kaynaklanmıştır. Ek {-s)Ar} şeklinde yazılmalıdır. Beş ayrı yerde beliren /n/’lerden hiçbirisi yardımcı ünsüz değildir: İşaret zamirlerinden sonra beliren /n/ bu zamirlerin, yalın durumda (bun, şun, on) düşmüş son sesidir. 3. kişi iyelik ekleri ile hal ekleri arasında beliren /n/, Ana Altay dilindeki 3. kişi zamiri *in’den kalmaz ve bu durumdaki 3. kişi iyelik eki {-s)I(n)} şeklinde yazılmalıdır. İlgili eki *-nin*’deki /n/, kişi zamirlerinin, *ben-in>be-nin*, *sen-in>se-nin*, *an-in>a-nın* şeklinde hecelenmesi sonucu, bu zamirlerden kopmadır. İyelik zamirleri türeten **-ki’**den sonra beliren /n/, {-ki(n)} biçim biriminin parçasıdır. *Kendi* sözcüğü ile hal ekleri arasında beliren /n/, sözcüğün sonundaki /i/’nin iyelik eki sanılmasından ve dolayısıyla yanlış hecelenmeden kaynaklanmıştır.

Taylan (2009: 219-228): Ünlü ile biten sözcüklerden sonra gelen /s, ş, n/ ünsüzleri, sözcüğe gelen eke dâhildir. Bu ekler ünsüz ile biten sözcüklere geldiğinde, ek başında bulunan /s, ş, n/ ünsüzlerine, bir silme kuralı uygulanmakta ve bu şekilde ekin doğru biçim birimciği elde edilmektedir. Burada bir ünsüz silinmesi kuralının işlediğinin kanıtı, bu üç ses ile anılan ve ek başı ses farklılığı gösteren sadece üç ekin olması ve ek başı sesinin /s, ş, n/ seslerinden hangisinin olacağına ses bilgisel hiçbir dayanağının bulunmamasıdır. *Onu*, *ona*, *onda/bunu*, *buna*, *bunda/şunu*, *şuna*, *şunda/kendini*, *kendine*, *kendinde* örneklerinde /y/ yerine gelen /n/ sesi ise durum ekinin temel biçimine dâhil değildir ve ses bilgisel bir süreç sonucu oraya yerleştirilmemiştir. Bu ses, zamire ait ve onun bir özelliği olmalıdır. Bu da, dilde, sadece /n/’yle biten zamirlerin yalın halde olduğunda uygulanan bir /n/ silme kuralı olduğunu göstermektedir. Ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde ortaya çıkan /y/ kayıcısının, birçok ekte görülmesi ve aynı biçim birim içinde de ünlü-ünlü dizilişini kırmakta rol oynaması burada işlek bir ses bilgisel işlemin, yani /y/ yerleştirme kuralının varlığına işaret etmektedir.

Kısaca, Taylan’a göre, iki ünlü arasında kaynaştırıcı ses olarak türeyen tek ses /y/’dir. 3. kişi iyelik eki, üleştirme eki ve ilgi ekinde beliren /s, ş, n/ sesleri eke dâhildir. Ünsüzle biten

gövdeye ait bir fonem ya da morfemdir ve heceleme ya da yanlış çözümleme sonucu eke dâhil edilmiştir” (Tekin, 1980: 10-17). Zamir /n/’sinin kökeni ile ilgili başka görüşler için ayrıca bk. (Alyılmaz, 1999: 403-413).

¹⁷ Benzer yaklaşım için bk. (Gülsevin, 1990. 187-190).

¹⁸ Tekin’in, yardımcı ünsüzlerin kaynaklarına işaret eden bu görüşlerinin benzerini, Demir-Yılmaz ve Eker de dile getirilmişlerdir (bk. Demir-Yılmaz, 2005: 164 vd.; Eker, 2006: 270 vd.).

sözcüklere geldiklerinde bu ünsüzler silinmektedir. Zamirlerle hal ekleri arasında görülen /n/ sesi ise zamirlere ait olup zamirler yalın haldeyken silinmektedir.

Gemalmaz (1997: 3 vd.): Türkçede her ek bir ünsüzle başlar, bu ünsüz, lehçe ve ağızlara göre bazı hallerde düşmüş olabilir. Yine, her anlam ve görev ögesi bir ünlüyle sonuçlanır, bu ünlü de yine lehçe ve ağızlara göre bazı hallerde düşürülmüş olabilir. Bağlayıcı ünsüzler,¹⁹ ya tarihi süreç içerisinde çeşitli ses bilimsel sebeplerle düşmüş ünsüzlerin yerini alan ve yarı ünlü niteliği taşıyan ünsüzler (ata+//+ka> ata+//+ya ...) ya örneksime ile yanlış bölünme sonucu daha önce düşmüş olan bir ünsüzün yerine yerleşmiş ünsüzler (beş-er'e örneksime ile altı-şar) ya da bir görev ögesinin kalıntısı veya zaman zaman korunan başlama ünsüzleri (zamir n'si de denilen ekleşmiş 3. şahıs iyelik sıfatı /n/; ilgi hali eki -nIn) olarak ortaya çıkmaktadır. Durum böyle olunca, Türkçe için bir bağlayıcı ses ayırımı yapmanın, Türkçenin dil bilgisi öğretimine kazandıracığı bir şey yoktur. Hatta böyle bir ayırım, Türkçenin ses ve şekil bilgilerini ilgilendiren bazı inceliklerin dikkatlerden kaçmasına yol açacaktır. Öyleyse, eklerin betimlenmesinde yapılacak şey, her ekin, varsa bütün başka seslilerini (allophone) ve başka şekillerini (allomorpe) ilgili ses bilgisi ve şekil bilgisi kurallarını belirterek bir bütün olarak vermek olacaktır: +Ip/+yIp; +I/+sI.

Buraya kadar, araştırmacıların, iki ünlü arasında beliren /y/ ünsüzü ile türlü bağlamlarda beliren /ş, s, n/ ünsüzleri konusundaki görüşleri sıralandı. Sayılan seslerin dışında, mahiyeti ve adlandırılışı tartışma konusu olan bir diğer ünsüz de, ünlü ile biten sözcüklerle, *ile*'den ekleşen -IA ve *ek fiil* arasında beliren /y/'dir. Bu sesin, tartışmaya kaynaklık eden özelliği, yukarıda anılan /y/ ünsüzünden farklı olarak, onun bir ünlü ile bir ünsüz arasında görülmesi ve belirlediği bağlamlarda bir ses olayının gerçekleşmiş olmasıdır. Söz konusu özelliğinden olacak ki, bu ünsüz, konuyla ilgili çalışmalarda, yardımcı ünsüzler konusunda değil daha çok *i-* fiilinin bilinen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman ve şart çekimleri ile *-ken* (zarf-fiil eki) ve *-IA* (araç-birliktelik eki) eklerinin yazımı konusunda ya da ses olayları içinde değerlendirilmiştir.

Konuyla ilgili yaklaşım farklılıklarını ortaya koymak üzere, bu değerlendirmelerden bazıları aşağıya alınmıştır.

Türk Dil Kurumu (TDK)'nun Yazım Kılavuzu'nda, *iken*, *ile* ve *imek* biçim birimleri, ünlü ile biten sözcüklere getirildiğinde, bu biçim birimlerin başlarındaki /i/'nin düştüğü, araya /y/ ünsüzünün girdiği belirtilir (Türk Dil Kurumu, 2005: 12 vd.).

/y/'nin ortaya çıkış sürecini; *ünlüyle biten adlardan sonra eriyen i- fiilinin yerini /y/ koruyucu ünsüzü alır* (Korkmaz 2003a: 88) sözleriyle açıklayan Korkmaz, /y/ ünsüzüne; *neyse (ne ise)* örneğiyle, "*kaynaşma (İng. contraction)*"; *tatlıydı (tathı idi)*, *vasıtasıyla (<vasıtası ile)* ve yine *neyse (ne ise)* örnekleriyle de, "*bağlayıcı ünsüz*" madde başlıklarında yer verir (Korkmaz, 2003b: 37; 144).

Bu bilgilerden, Korkmaz'ın, /y/'nin türeme sürecini, (TDK Yazım Kılavuzu'yla benzer biçimde) önce ardıl biçim birimlerin başlarındaki /i/'lerin eriyip düşmesi, daha sonra /y/'nin türemesi şeklinde açıkladığı, gerçekleşen ses olayını *kaynaşma* olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Bilgin, "*ile ve ekeylem sözcükleri ünlüyle biten sözcüklere eklendiklerinde araya /y/ ünsüzü girer ve eklenen sözcüklerin başlarındaki /i/'ler düşer.*" şeklindeki açıklamasında, /y/'nin türemesini öne, /i/'nin düşmesini sona alarak TDK'nın Yazım Kılavuzu'ndan ve Korkmaz'dan ayrılır (Bilgin, 2006: 116 vd.).

¹⁹ Araştırmacı, bağlayıcı ünlüler için de benzer görüşler ileri sürmekte; Türkçede, *bağlayıcı ses* ayırımı yapmanın gereksiz olduğunu, *bağlayıcı ünlü* diye adlandırılan ünlülerin, aslında, gelişme süreci içerisinde, başlama ünsüzlerini düşürmüş görev öğelerinin kalıntısı olduğunu belirtmektedir.

Diğer yandan, Özçelik-Erten, konuyu *Ünlü-ünsüz Değişmeleri* başlığında değerlendirerek daha farklı bir tutum sergilerler. *Ünlü ile biten bir isimle i- fiilinin /i/ kökünü taşıyan herhangi bir çekim şekli birlikte kullanıldığında, /i/ ünlüsü /y/'ye dönüşür* diyen araştırmacılara göre, *gece idi>geceydi, ne ise>neyse, defteri imiş>defteriymiş, evde iken>evdeyken* gibi örneklerdeki ses olayı bir *i>y değişmesidir* (Özçelik; Erten, 2005: 51).

İki ünlü arasında beliren /y/'yi Türkçenin daimi yardımcı ünsüzü olarak değerlendiren Ercilasun ise, ünlü ile ünsüz arasında beliren söz konusu /y/ için şu açıklamayı yapar: *İle, idi, imiş, ise* kelimelerinin ekleşmesi sırasında ortaya çıkan /y/ fonetik bir zaruretin sonucu değildir. Gerçi Eski Anadolu Türkçesinde, ekleşme, ünlü düşmeksizin olmuştur: *baba-y-ıla, almalı-y-ıdı, köse-y-imiş, oturdu-y-usa*. O dönemde /y/ sesi, ünlü çatışmasını önlemek üzere ortaya çıkmıştı ve tabii ki yardımcı ses idi. Ancak zamanla /y/'den sonraki ünlüler düşmüş ve ünlü çatışması ortadan kalkmıştır. Eş zamanlı gramer yaklaşımıyla bugün /y/'yi yardımcı ses saymamız mümkün değildir. Zira, *babayla, annesiyle, gelmeliydi, maviydi, gelmeliymiş, gelmeliyse*, örneklerini *babala, mavid, gelmeliymiş, gelmelise...* şeklinde söylemek fonetik açıdan mümkündür. Burada bir fonetik zaruret olmadığına göre, /y/'yi *yardımcı ses* olarak değil ancak *türeme /y/* olarak adlandırabiliriz (Ercilasun, 2000: 128-134).

Ercilasun'un bu görüşüne karşın, bütün yardımcı seslerin birer 'iç ses türemesi' olduğunu, dolayısıyla *türeme /y/* teriminin ayırıcı bir özellik taşımadığını belirten Öztekten'e göre ise, ünlü çatışmasından türeyen bu /y/, ekleşmenin gerçekleşmesine bağlı olarak yalnızca fonetik işlevli bir öge olmaktan çıkmış, ses değişiklikleri sonucunda morfolojik işlevler de kazanmıştır. Ses değişiklikleri sonucunda; artık önlediği bir ünlü çatışması, eklenmelerine yardımcı olduğu, koruduğu, bağladığı ya da kaynaştırdığı iki ünlü olmadığı için, Türkiye Türkçesindeki bu seslerin, sadece fonetik işlevli ikincil öğeler olarak değil, morfolojik işlevli eklerin yapısı içinde kabul edilmesi ve bu tür /y/'li yapıların *-ymış, ydl, -ysA, -yken, -yLA* şeklinde gösterilmesi gerekmektedir (Öztekten, 2008: 1-6).

Yukarıya alınan görüşler değerlendirildiğinde ünlü ile biten sözcüklerle *ile*'den ekleşen *-la* eki ve *ek fiil* arasında beliren /y/ ünsüzünün ortaya çıkış süreci ve adlandırılışı ile ilgili olarak başlıca şu farklı görüşlerin öne çıktığı görülür:

1. *İle* ve *i-* ünlüyle biten sözcüklere geldi. Ünlü çatışmasını önlemek üzere araya Türkçenin daimi yardımcı ünsüzü olan /y/ girdi. Daha sonra ekleşen birimlerin başındaki /i/ ünlüsü düştü. Bu sürece göre, /y/, yardımcı ünsüzdür.

2. /y/'nin ortaya çıkış süreci 1. maddede ifade edildiği gibi işledi. Ancak kaynaştırdığı ünlülerden biri düştüğü ve dolayısıyla engellediği bir ünlü çatışması olmadığı için, bu ünsüz, artık yardımcı ünsüz olarak değil, bir türeme ses olarak adlandırılmalıdır.

3. /y/, birinci maddede ifade edildiği gibi bir kaynaştırma ünsüzü olarak ortaya çıktı. Ancak kaynaştırdığı ünlülerden biri düştüğü için bu işlevini yitirip, ünlüyle biten tabana bağladığı ekin parçası haline geldi. Dolayısıyla kaynaştırma ünsüzü veya türeme ses olarak değil, başına geldiği ekin parçası sayılmalıdır.

4. *İle* ve *i-* ünlüyle biten sözcüklere geldi. Daha sonra *ile*'nin başındaki /i/ ve *i-* fiilini karşılayan /i/ sesi eriyip kayboldu. Onun yerine /y/ ünsüzü türedi.

5. *İle* ve *i-* ünlüyle biten sözcüklere geldi. Ekleşen bu birimlerin /i/'leri /y/'e dönüştü.

Genel değerlendirme:

1. İncelenen eserlerde, kimi araştırmacı Türkiye Türkçesinde yardımcı ünsüz ayırımının gereksizliğini ileri sürerken, kimisi bir (y), kimisi iki (y, n), kimisi dört (y, ş, s, n) ve kimisi de yedi (y, ş, s, n, b, d, g) yardımcı ünsüzün varlığından söz etmektedir.

2. Araştırmacılar, /y, ş, s, n/ ünsüzlerini 1. *bağlama ünsüzü*, 2. *bağlantı ünsüzü*, 3. *bağlayıcı ünsüz*, 4. *bağlayıcı ses*, 5. *doldurma sesi*, 6. *geçiş sesi*, 7. *geçiş ünsüzü*, 8. *kaynaştırma harfi*, 9. *kaynaştırma sesi*, 10. *kaynaştırma ünsüzü*, 11. *koruma sesdeşi*, 12. *koruma sesi*, 13. *koruma ünsüzü*, 14. *yardımcı konsonant*, 15. *yardımcı ses*, 16. *yardımcı ünsüz* gibi nüanslı terimlerle karşılaşmışlardır.

3. Yardımcı ünsüz olgusunu kabul edenler, Demircan hariç, genel itibariyle yardımcı ünsüz veya ünsüzlerinin ortaya çıkış nedeninin, ünlü çatışmasını engellemek olduğunu belirtmişlerdir. Demircan ise bu ünsüzlerin ortaya çıkış nedenini, *hece başı ünsüzlüğü* ve *heceleme gereği* olarak açıklamıştır.

4. Yardımcı ünsüz olgusunu kabul edenler, genel itibariyle, iki ünlü arasında beliren /y/ ünsüzünün, Türkçenin daimi yardımcı/kaynaştırma ünsüzü olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Ancak bir ünlü ile bir ünsüz arasında beliren /y/'nin ortaya çıkış süreci ve adlandırılışı konusunda farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.

5. /ş, s, n/ ünsüzlerinin tarihi kaynaklarına işaret eden araştırmacılar, genel olarak, üleştirme ve ilgi eklerinden önce beliren /ş/ ve /n/ ünsüzlerinin, *beş-er>be-şer*; *ben-in> be-nin* şeklindeki hecelenişlerden bulaşma olduğu noktasında birleşmişlerdir.

6. 3. kişi iyelik ekinden önce görülen /s/ ile zamir /n/'si olarak bilinen /n/ seslerinin kaynakları konusunda ise en net açıklamayı Tekin yapmıştır. Tekin'e göre, /s/, Ana Türkçede daha çok ünlü ile biten akrabalık adlarına eklenen bir *çokluk eki* kalıntısı; 3. kişi iyelik eklerinden sonra türeyen /n/, Ana Türkçedeki 3. *kişi zamiri *in*'in kalıntısı; işaret zamirlerinden sonra türeyen /n/, bu zamirlerin tarihi süreçte düşmüş olan son sesidir. Yine Tekin'e göre, zamir türeten *-ki*'den sora türeyen /n/, *ki*'nin parçasıdır. *Kendi* zamirinden sonra türeyen /n/ ise sözcüğün sonundaki /i/'nin iyelik eki sanılmasından kaynaklanmıştır. /n/'lerin geçtiği bu bağlamlar, *{-(s)I(n)}*; *bun-u, bun-un, bun-ca...*; *{-ki(n)}* şeklinde gösterilmelidir.

7. İşaret zamirleri, 3. kişi iyelik eki, aitlik eki ve *kendi* sözcüğünden sonra beliren /n/'lerden her birinin farklı bir kaynağa bağlanması, ancak bunların hepsinin niçin zamir /n/'si terimiyle anıldığının belirtilmemesi, yine, "*zamir /n/'si denilen bu /n/ sesinin de iyelik zamirleri türeten -ki ekinin bir parçası olduğu ya da öyle kabul edildiği anlaşılıyor.*" (Tekin, 2000: 112) şeklindeki kısa ve kısmen mütereddit açıklamalar, konuyla ilgili daha açıklayıcı çalışmaların da yapılmasının gereğini ortaya koymaktadır.

8. Türkiye Türkçesinde, sadece *su* ve *ne* sözcüklerinden sonra ilgi ekinin, *-(n)in* yerine *-(y)in* şeklinde gelmesi konusunda; *su'dan sonra gelen /y/ köke aittir, sözcük, suy-un veya heceleme gereği su-yun şeklinde ayrılmalıdır* gibi açıklamalar yapılmış ancak *ne-(y)in* yapısı açıklanmamıştır.

9. Araştırmalarda genel olarak akademik düzey esas alınmış, ileri sürülen görüşlerin öğretilebilirliği hemen hiç tartışılmamıştır.

2. İlk ve Ortaöğretim Kademelerinde Yardımcı Ünsüzlerin Öğretimi

Yardımcı ünsüzler konusu, sadece üniversitelerde, akademik düzeyde öğretilen bir konu değildir. Bu konu ilk ve ortaöğretim Türkçe dil bilgisi derslerinin de konusudur. Öğretmen Kılavuz Kitaplarında, öğretmenlere, "*Öğrencilerinize yardımcı ünsüzlerin işlevlerini kavratmaya ve*

Turkish Studies

kullanmaya yönelik örnekleri tahtaya yazınız. Öğrencilerinizden de örnekleri defterlerine yazmalarını isteyiniz.” (Özbay, 2010: 227) şeklinde konuyu öğretmeleri gerektiği bildirilmekte, öğretmenler de program doğrultusunda söz konusu ünsüzleri metin bağlamı olarak işlemektedir. Yardımcı ders kaynaklarında ise, /y, ş, s, n/ ünsüzleri başlı başına bir konu olarak ele alınmaktadır.

Konunun ilk ve ortaöğretim kaynaklarındaki işlenişi genel itibariyle aşağıdaki gibidir:

“Türkçe sözcüklerde iki ünlü yan yana bulunmaz.²⁰ Bu nedenle ünlü ile biten bir sözcüğe ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde, iki ünlü arasına /n, s, ş, y/ ünsüzlerinden biri girer. Bu ses olayına kaynaşma denir. Yaşasın sözcüğündeki ünsüzler kaynaşma²¹ harfleridir:

Sözcük	Ek		Sözcüğün Yazılışı
Ebe	-in	→	Ebenin
Yasa	-ı	→	Yasası
Anne	-in	→	Annenin
Yedi	-er	→	Yedişer
Kedi	-e	→	Kediye
Kapı	-e	→	Kapıya

”(Gürsoy vd., 2003: 25).

“Aşağıdaki sözcüklerin hangisinde kaynaştırma ünsüzü kullanılmamıştır?

A) Yakası B) Suyu C) Altışar D) Minibüse (Cevap: D)” (Beyde vd., 22).²²

“Aşağıda verilen cümleleri doğru-yanlış durumlarına göre işaretleyiniz.

/n/ kaynaştırma ünsüzü iyelik eki ile hal eki arasında (bahçesine), işaret zamirlerine ek geldiğinde (bundan)²³ ve ünlü ile biten bir kelimeye tamlayan (ilgi) eki geldiğinde (pencerenin camı) kullanılır. **Doğru** () Yanlış ()

-Ünlü ile biten bir kelimeye üçüncü tekil kişi iyelik eki geldiğinde arada /y/ kaynaştırma ünsüzü kullanılır. **Doğru** () **Yanlış** ()

-Ünlü ile biten rakamlara ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde arada /s/ kaynaştırma ünsüzü kullanılır. **Doğru** () **Yanlış** () (Acar vd. 2008: 54)

‘Hasta’ metninde yardımcı ses (kaynaştırma sesi) alan ve hece düşmesi olan kelimeleri gösteriniz” (Acar vd. 2008: 51).

²⁰ Türkiye Türkçesinde, *havvaanaeli*(bitki adı), *karıncaezmez* (çok merhametli), *havaalanı*, *Karaoşmanoğlu*, *Gaziantep* gibi bitişik yazılan birleşik sözcüklerde, iki ünlünün yan yana geldiği görülmektedir. Dolayısıyla bu ifadenin, *Türkçede ünlüyle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelmez* şeklinde olmasının, daha uygun olacağı düşünülmektedir.

²¹ “Kaynaştırma” olmalı.

²² Ayrıca bk. (Zirve Kurum Yayını, 2007a: 23; 2007b: 26; Ögün Kurum Yayını, 242).

²³ Bu bilgiden, akademik dil bilgisi öğretiminde yaygın biçimde zamir /n/’si olarak adlandırılan /n/ sesinin de ortaöğretimde, /y, ş, s/ ve ilgi ekinden önce beliren /n/’yle birlikte işlendiği ve bir ünlüyle bir ünsüz arasında görülen bu sesin, kaynaştırma ünsüzü olarak öğretildiği anlaşılmaktadır.

Kaynaklarda, ünlü ile biten sözcüklerle *i- fiili* ve *ile'*den eklenen *-IA* eki arasında türeyen /y/ için de şu tür bilgiler verilmektedir:

“*Ses değişimi (kaynaşma):*

Sözcüklerdeki bir sesin başka bir sese dönüşmesine ses değişimi denir.”

“*Ekfiil ünlü ile biten kelimelere bitişik yazıldığında başındaki /i/, /y/'ye dönüşür: hastaydı, doğruymuş*” (Şimşek, 1993: 35).

“*Ünlü ile biten bir sözcüğe ‘idi, imiş, ise’ ekeylemleri, ‘ile’ sözcüğü ve ‘iken’ bağfiil eki birleşik yazıldığı zaman araya /y/ koruyucu ünsüzü girer ve bunların başındaki /i/ sesleri düşer*” (Fem, 2011: 256).

“*İle ünlüyle biten kelimelere ek olarak getirilince başındaki /i/ ünlüsü düşer ve araya /y/ ünsüzü girer. Ek büyük ünlü uyumuna uyar. Parayla, sevgiyle*” (Ertem, 2004: 170).

“*Böyle kelimesi bu ve ile kelimelerinden meydana gelmiştir. /e/ ünlüsü bu kelimesinin ünlüsünü kendisi gibi geniş ve ince ünlü yapmış (ö), /i/ ünlüsü de /y/ ünsüzüne dönüşmüştür*” (Ertem, 2004: 28).

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığı üzere, öğrenciler, bu konuyu, öğretimin ilk kademelerinde görmüş olarak üniversiteye gelmektedir. Şayet yardımcı ünsüzler konusunda bilgi yanlışları varsa ve bunun için daha doğru bilgiler üretiliyorsa, bu bilgilerin söz konusu kademelerde de öğre(t/n)ilebilir olması gerekmektedir. Zira ilk ve ortaöğretim boyunca tekrarlanan bilgiler, kullanılan terimler, öğrencide kalıcı hale gelmekte, alışkanlık halini alan bu tür bilgileri yenileriyle değiştirmek kolay olmamaktadır. Hatta yeni olarak sunulan bilgiler, önerilen terimler, büyük oranda kafa karışıklığına bilgi ve terim karmaşasına yol açabilmektedir.

Bu düşünceden hareketle, araştırmacılarca ileri sürülen görüşlerin, öğretimin ilk ve orta kademelerinde Türkçe dil bilgisini öğreten öğretmenlerde karşılık bulup bulmadığının tespiti için, Gaziantep il merkezindeki ilk ve ortaöğretim kademelerinde görev yapan sınıf öğretmenleri ile Türkçe ve edebiyat öğretmenlerine, aşağıdaki açık uçlu sorulardan oluşan anket uygulanmıştır:²⁴

1. Tabloda verilen sözlerdeki altı çizili sesleri, dil bilgisi öğretiminde nasıl adlandırmaktasınız?

a. çocuk oda <u>s</u>	
b. altı <u>s</u> ar elma	
c. su <u>y</u> a muhtaç	
d. su <u>y</u> un sesi	
e. Ece' <u>n</u> in kalemi	
f. ş <u>u</u> ndaki leke	
g. Elindeki <u>n</u> den alabilir miyim?	

²⁴ İlk ve ortaöğretim Türkçe dil bilgisi derslerinde, ünlüyle biten sözcüklerle *-IA* eki ve *i- fiili* arasında beliren /y/ ünsüzü, *yardımcı ünsüzler/kaynaştırma ünsüzleri* başlığında değil, ayrı bir başlık altında (ses değişimi/kaynaşma başlıkları) işlendiğinden, anket tablosunda *-(y)IA*, *-(y)DI*, *-(y)MIŞ* birimlerini içeren bir sözcük yer almamıştır. Dolayısıyla, çalışmada, bu ünsüzle ilgili değerlendirmeler, onun kaynaklardaki verilmiş şekli üzerinden yapılmıştır.

h. <u>Ona</u> söyle.	
1. Ahmet gönl <u>ün</u> ce eğlendi.	

2. a. *Zamir /n/’si* terimini dil bilgisi öğretiminde kullanıyor musunuz?

Kullanıyorum () Kullanmıyorum ()

b. Kullanıyorsanız, konuyu öğretirken söz konusu /n/’ye *zamir /n/’si* deme nedeninizi nasıl açıklıyorsunuz?

c. Öğrenci *zamir /n/’si* terimini anlamakta zorlanıyor mu?

Ankete, her branştan otuzar kişi olmak üzere toplam doksan kişi katılmıştır. Yapılan adlandırmalar, kısaltmalarla tablolaştırılmış, kısaltmaların karşılıkları tablonun sonunda belirtilmiştir. Yorumu dayalı cevaplar ayrıca değerlendirilmiştir.

Öğretmenlerin, 1. soruda verilen sözlerdeki altı çizili sesleri adlandırma şekilleri aşağıdaki gibidir:

Ünsüzler	Sınıf öğretmenleri		Türkçe öğretmenleri		Edebiyat öğretmenleri	
	Adlandırma şekilleri	Tercih sayısı	Adlandırma şekilleri	Tercih sayısı	Adlandırma şekilleri	Tercih sayısı
a. çocuk odası	K(H/Ü/S)	27	K(H/Ü/S)	18	K(H/Ü/S)	26
	Y(S/Ü)	1	Y(S/Ü)	9	Y(S/Ü)	4
	Ş(A)	1	TNE	1		
	SSÜ	1	İYE	1		
			KE	1		
b. altısar elma	K(H/Ü/S)	21	K(H/Ü/S)	18	K(H/Ü/S)	26
	ÜLS/PS	2	Y(S/Ü)	8	Y(S/Ü)	4
	PK	2	S	1		
	?	2	ÜE	1		
	Y(S/Ü)	1	KE	1		
	ÜT	1	İYE	1		
	SSÜ	1				
c. suya muhtaç	K(H/Ü/S)	29	K(H/Ü/S)	18	K(H/Ü/S)	26
	SYÜ	1	Y(S/Ü)	10	Y(S/Ü)	4

Turkish Studies

			ASS	1		
			KE	1		
d. suyun sesi	K(H/Ü/S)	27	K(H/Ü/S)	17	K(H/Ü/S)	26
	TYE	2	Y(S/Ü)	10	Y(S/Ü)	4
	Y(S/Ü)	1	ASS	1		
			KE	1		
			TYE	1		
e. Ece'nin kalemi	K(H/Ü/S)	21	K(H/Ü/S)	15	K(H/Ü/S)	24
	Y(S/Ü)	1	Y(S/Ü)	9	Y(S/Ü)	4
	T	1	TYE	3	TEB	1
	TYE	1	KE	1	ZN	1
	SYÜ	1	İYEZ	1		
	Z	1	Z	1		
	ZN	1				
	BİT	1				
	AS	1				
	Ş(A)	1				
f. şundaki nakış	K(H/Ü/S)	14	K(H/Ü/S)	10	K(H/Ü/S)	17
	?	4	Y(S/Ü)	10	Y(S/Ü)	6
	Z	4	ZN	5	ZN	5
	İYE	2	İYE	2	AYK	1
	AS	2	TYE	1	?	1
	ZN	1	KE	1		
	SYÜ	1	Z	1		
	İŞ	1				
	Y(S/Ü)	1				
g. Elindekiinden alabilir miyim?	K(H/Ü/S)	13	Y(S/Ü)	12	K(H/Ü/S)	16
	Z	4	K(H/Ü/S)	10	Y(S/Ü)	6
	İYE	3	ZN	4	ZN	5
	SYÜ	1	İYE	2	AYK	1
	Ş	1	Z	1	İYE	1

Turkish Studies

	Y(S/Ü)	1	KE	1	?	1
	?	7				
h. Ona söyle.	K(H/Ü/S)	17	K(H/Ü/S)	14	K(H/Ü/S)	22
	Z	5	Y(S/Ü)	10	Y(S/Ü)	5
	?	3	ZN	4	ZN	3
	YÖS	1	Z	1		
	ZN	1	KE	1		
	Ş	1				
	Y(S/Ü)	1				
	SYÜ	1				
1. Ahmet gönlünce eğlendi.	K(H/Ü/S)	13	Y(S/Ü)	10	K(H/Ü/S)	14
	?	10	K(H/Ü/S)	5	ZN	6
	Z	2	ZN	4	Y(S/Ü)	5
	İYE	2	?	3	?	2
	Y(S/Ü)	1	İYE	3	İYEZ	1
	SYÜ	1	İYEZ	1	İYE	1
	ZN	1	YE	1	AYK	1
			FE	1		
			KE	1		
			Z	1		
Kısaltmalar	AS: aitlik sesi ASS: asıl ses (suy-a/suy-un) AYK: aykırı kaynaştırma BİT: belirtili isim tamlaması FE: fiilimsi eki İŞ: işaret İYE: iyelik eki İYEZ: iyelik zamiri İYG: ismin yerine geçen K(H/Ü/S): kaynaştırma (harfi/ünsüzü/sesi) KE: kaynaştırma eki PK: pekiştirme S: sayı SSÜ: sürekli sert ünsüz SYÜ: sürekli yumuşak ünsüz Ş(A): şahıs (aitlik) Ş: şahıs T: tamlama TNE: tamlanan eki TYE: tamlayan eki TEB: tamlayan eki bünyesinde ÜE: üleştirme eki (Ses eke dâhildir.) ÜLS/PS: üleştirme/paylaştırma sesi ÜT: ünsüz türemesi Y(S/Ü): yardımcı (ses/ünsüz) YE: yapım eki YÖS: yönelme sesi Z: zamir ZN: zamir n'si ?: Bilinmiyor./(Boş bırakılmış.)					

2. Tablo: İlk ve ortaöğretim öğretmenlerinin /y, ş, s, n/ ünsüzlerini adlandırma şekilleri

Turkish Studies

Değerlendirme:

1. Yukarıdaki verilere göre ankete katılanların % 80'i, *odası* sözcüğündeki /s/'yi *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*); % 15,55'i *yardımcı* (*ses/ünsüz*) olarak adlandırmaktadır.²⁵ Bu terimlerin birbirinin yerine kullanılabilirdiği düşünülürse, katılımcıların % 95,55'inin, /s/'yi eke dâhil olarak değil, türeme bir ses olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. /s/'yi eke dâhil olarak gösterenlerin oranı ise % 2,22'dir. Katılımcıların % 2,22'si ise bu ses için *şahıs* (*aitlik*), *sürekli sert ünsüz* ifadelerini kullanmıştır.

2. Katılımcıların % 73,33'ü, *altışar* sözcüğündeki /ş/'yi *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*); % 15,55'i *yardımcı* (*ses/ünsüz*) olarak adlandırmıştır. Buna göre /ş/'yi benzer biçimde değerlendirenlerin oranı % 88,88'dir.²⁶ Diğer yandan /ş/'yi eke dâhil olarak gösterenlerin oranı % 3,33'tür. Ayrıca katılımcıların % 2,22'si bu ses için herhangi bir karşılık vermezken, % 5,55'i ise, (Büyük ölçüde, konuyu anlayamamaktan olsa gerek.) *pekiştirme*, *sürekli sert ünsüz*, *iyelik eki*, *sayı* gibi türlü karşılıklar vermişlerdir.

3. Verilere göre, *suya* sözcüğündeki /y/ sesine *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*) diyenlerin oranı, % 82,22; *yardımcı* (*ses/ünsüz*) diyenlerin oranı, % 15,55'tir. Bu karşılıklar birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların % 97,77'sinin, /y/ sesini benzer şekilde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Buna karşılık, /y/'nin köke ait olduğunu belirtenlerin oranı % 1,11'dir. Katılımcıların % 1,11'i ise, soruyu yanlış anlamaktan olsa gerek, /y/ sesinin fonetik özelliklerini sıralamıştır.

4. *Suyun* sözcüğündeki /y/'yi *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*) olarak gösterenlerin oranı % 78,88; *yardımcı* (*ses/ünsüz*) olarak gösterenlerin oranı % 16,66'dır. Buna göre, /y/'i benzer şekilde değerlendirenlerin oranı, % 95,56'dır. Diğer yandan katılımcıların % 3,33'ü, /y/'yi *tamlayan eki*; % 1,11'i köke ait saymış, % 1,11'i ise /y/'nin fonetik özelliklerini sıralamıştır.

5. Katılımcıların % 67,77'si *Ece'nin* sözcüğündeki /n/'yi *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*); % 15,55'i *yardımcı* (*ses/ünsüz*) olarak değerlendirmiştir. Bu durumda, /n/'yi benzer şekilde değerlendirenlerin oranı, % 83,32'dir. Buna karşılık, katılımcıların % 5,55'i /n/'yi ekin içinde, % 2,22'si *zamir /n/'si* olarak göstermiştir. Katılımcıların % 8,88'i ise (Büyük ölçüde, soruyu anlayamamaktan olsa gerek.), soruya, *tamlama*, *sürekli yumuşak ünsüz*, *zamir*, *belirteli isim tamlaması*, *aitlik sesi*, *şahıs* (*aitlik*), *iyelik zamiri* gibi karşılıklar vermişlerdir.

6. Katılımcıların % 46,66'sı, *şunda* sözcüğündeki /n/'yi *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*); % 18,88'i, *yardımcı* (*ses/ünsüz*); % 1,11'i *aykırı kaynaştırma* olarak adlandırmıştır. Buna göre, işaret zamiri ile hal eki arasında beliren /n/'yi benzer şekilde değerlendirenlerin oranı % 66,65'tir.²⁷ /n/ sesini *zamir /n/'si* olarak değerlendirenlerin oranı ise % 12,22'dir. Diğer yandan katılımcıların % 4,44'ü, /n/'yi *iyelik eki* olarak değerlendirirken, % 5,55'i bu ses için herhangi bir adlandırma yapmamıştır. Katılımcıların % 11,11'i ise soruya, *aitlik sesi*, *zamir*, *tamlayan eki*, *işaret*, *sürekli yumuşak ünsüz* gibi karşılıklar vermişlerdir.

7. *Elindekinden* sözcüğündeki /n/ için katılımcıların % 44,44'ü *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*); % 21,11'i *yardımcı* (*ses/ünsüz*); % 1,11'i *aykırı kaynaştırma* ifadelerini kullanmıştır. Buna göre, aitlik eki ile hal ekleri arasında beliren /n/'yi benzer şekilde karşılayanların toplam oranı % 66,66'dır. Bu sese *zamir /n/'si* diyenlerin oranı, % 10; *iyelik eki*

²⁵ Hesaplamalarda, sadece bir kişi tarafından kullanılmış olan *kaynaştırma eki* (KE) adlandırması, *kaynaştırma* (*harfi/ünsüzü/sesi*) adlandırması içinde değerlendirilmiştir.

²⁶ Bu orana *ünsüz türemesi* (ÜT) kullanımı da dâhildir.

²⁷ Katılımcı, iki ünlü arasında beliren /n/'ye *kaynaştırma*; bir ünlüyle bir ünsüz arasında beliren /n/'ye *aykırı kaynaştırma* terimini kullanmıştır. İki durumda da *kaynaştırmanın* varlığı kabul edildiği için, *aykırı kaynaştırma* tercihi, *kaynaştırma* tercihiyle birlikte değerlendirilmiştir.

Turkish Studies

diyenlerin oranı % 6,66; herhangi bir karşılık vermeyenlerin oranı, % 8,88'dir. Katılımcıların % 7,77'si ise, /n/ için, *zamir, şahıs, sürekli yumuşak ünsüz* gibi ifadeler kullanmıştır.

8. Katılımcıların % 60'ı *ona* sözcüğündeki /n/'yi *kaynaştırma (harfi/ünsüzü/sesi)*; % 17,77'si *yardımcı (ses/ünsüz)* olarak adlandırmıştır. Buna göre, /n/ sesini benzer şekilde öğretenlerin toplam oranı % 77,77'dir. Bu ses için *zamir /n/'si* terimini kullananların oranı ise % 8,88'dir. Diğer yandan katılımcıların % 3,33'ü bu ses için herhangi bir karşılık vermezken, % 10'u *zamir, yönelme sesi, şahıs, sürekli yumuşak ünsüz* gibi türlü ifadeler kullanmıştır.

9. *Gönlünce* sözcüğündeki /n/ için katılımcıların % 36,66'sı *kaynaştırma (harfi/ünsüzü/sesi)*; % 17,77'si *yardımcı (ses/ünsüz)*; % 1,11'i *aykırı kaynaştırma* ifadesini kullanmıştır. Buna göre benzer ifadeleri kullananların oranı toplam % 55,54'tür. /n/ sesini *zamir /n/'si* olarak değerlendirenlerin oranı ise % 12,22'dir. Diğer taraftan katılımcıların % 16,66'sı bu ses için herhangi bir değerlendirme yapmazken, % 6,66'sı iyelik eki, % 2,22'si iyelik zamiri terimini kullanmıştır. % 6,66'sı ise, *zamir, sürekli yumuşak ünsüz, yapım eki, filimsi eki* gibi ifadeler kullanmıştır.

10. Bütün bu verilere göre:

a. /y/ sesi, % 95'in üzerinde bir oranla ilk ve ortaöğretimde *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. *Su* sözcüğüyle ilgili olarak bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen *suy+un* veya *su+yun* şeklindeki ayırmalar, sırasıyla ancak % 1 ve % 3 civarında karşılık bulmaktadır.

b. /s/ sesi, ilk ve ortaöğretimde, % 95'in üzerinde bir oranla *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından dillendirilen /s/'nin eke dâhil edilmesi görüşü ancak % 2,22 oranında karşılık bulmaktadır.

c. /ş/ sesi, ilk ve ortaöğretimde % 88,88'lik oranla *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. /ş/'yi eke dâhil olarak gösterme düşüncesi ancak % 3,33 oranında karşılık bulmaktadır.

d. İlgi ekinden önce beliren /n/ sesi, % 83,32 oranında *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. /n/'yi eke dâhil olarak gösterme düşüncesi ancak % 5,55 oranında karşılık bulmaktadır.

e. Akademik düzeydeki dil bilgisi öğretiminde daha çok *zamir /n/'si* olarak adlandırılan /n/ sesi, % 55,54 ile % 77,77 arasında değişen oranlarda, *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. *Zamir /n/'si* teriminin kullanılma oranı ise, % 8,88 ile % 12,22 arasında değişmektedir.

f. Katılımcıların, *şundaki, elindeki*den, *gönlünce* sözcüklerindeki göre *ona* sözcüğündeki /n/'yi en yüksek oranla (% 77,77) *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak adlandırması, bu /n/'nin iki ünlü arasında bulunmasına, dolayısıyla yerinin yerleşik *kaynaştırma ünsüzü* algısına daha çok yakışmasına yorumlanabilir. *Gönlünce* sözcüğündeki /n/ için ancak % 55,54 oranında *kaynaştırma ünsüzü* denmesi ve % 16,66 oranında herhangi bir adlandırmanın yapılamaması ise, *-ü-n-ce* biçim birim dizisinin *-IncA* zarf-fiil ekini andırması ve *zamir /n/'si*, 3. *kişi iyelik eki ile hal ekleri arasında ortaya çıkar* bilgisindeki hal kavramının, daha çok *-e, -i, -de, -den* halleriyle sınırlı olarak algılanmasına bağlanabilir.

“*Zamir /n/'si* terimini, dil bilgisi öğretiminde kullanıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplar şöyledir:

Turkish Studies

	Sınıf öğretmenleri	Türkçe öğretmenleri	Edebiyat Öğretmenleri
Kullanmıyorum	27	27	24
Kullanıyorum	2	3	6
Bazen kullanıyorum	1		

3. Tablo: Zamir /n/'si teriminin kullanım sıklığı

Bu tabloya göre, katılımcıların % 86,66'sı, *zamir /n/'si* terimini dil bilgisi öğretiminde kullanmadığını; % 12, 22'si kullandığını bildirmektedir. % 1,11'i ise bazen kullandığını söylemektedir. Bu soruya verilen cevaplar, büyük ölçüde, “Tabloda verilen sözlerdeki altı çizili sesleri, **dil bilgisi öğretiminde** nasıl adlandırmaktasınız?” sorusuna verilen cevaplarla örtüşmektedir. Ancak aynı kişilerin birinci soruya verdikleri cevaplarla ikinci soruya verdikleri cevaplar karşılaştırıldığında, katılımcılardan bazılarının, birinci soruyu cevaplarırken öğretimdeki uygulamalarından çok, lisanstan edindikleri bilgileri, esas aldıkları gözlenmektedir.

“Zamir /n/'si terimini kullanıyorsanız konuyu öğretirken söz konusu /n/'ye zamir /n/'si deme nedeninizi nasıl açıklıyorsunuz?” sorusuna sadece 9 (% 10) katılımcı cevap vermiştir. Katılımcılardan 3 (%3,33)'ü, *zamir /n/'sinin* mahiyetini açıklamak yerine, *üniversitede öyle öğrendiğim için* cevabını vermiştir. 6 (% 6,66)'sının cevapları ise şöyledir:

1. *Kendi dönüşlülük zamiriyle açıklıyorum;* 2. *Kaynaştırma ünsüzlerinin her zaman iki ünlü arasına değil, bazen bir ünlüyle bir ünsüz arasına da girebileceğini söyleyerek açıklıyorum;* 3. *Kişiyi ifade ettiği için;* 4. *İsmin yerine geçtiği için;* 5. *Kişiyi anlam olarak üzerinde taşıdığı için;* 6. *Eski Türkçedeki aña>ona sözcüğünden geldiği için.*

Özellikle *zamir /n/'si* terimini kullananlara yönelik olarak sorulan “Öğrenci *zamir /n/'si* terimini anlamakta zorlanıyor mu?” sorusuna; *zamir /n/'si* terimini kullandığını söyleyen katılımcılardan 5'i, *hayır, zorlanmıyor;* 6'sı *evet, zorlanıyor;* 1'i ise *başarılı öğrenciler zorlanmıyor, diğer öğrenciler zorlanıyor* cevabını vermiştir. Diğer yandan *zamir /n/'si* terimini kullanmadığını belirten katılımcıların da 15'i, öğrencilerin *zamir /n/'si* terimini anlamakta zorlandığını ifade etmiş ve bunu *zamir /n/'si* terimini kullanmamalarına neden göstermişlerdir. Katılımcılardan 63'ü ise soruyu cevaplamamıştır.

Bu verilere göre, katılımcıların % 24,44'ü öğrencilerin *zamir /n/'si* terimini anlamakta güçlük çektiğini bildirirken; % 5,55'i, *zamir /n/'si* terimini kullandığını, öğrencilerin bu terimi anlamakta güçlük çekmediğini ifade etmiştir. % 70'i ise, söz konusu terimi kullanmadıklarından olacak, görüş belirtmemiştir.

3. Eş Zamanlı Bakışla, Türkiye Türkçesinin Yardımcı Ünsüzleri

Elde edilen bütün veriler; yardımcı ünsüz olgusunun varlığını kabul edenlerin, terim tercihleri farklı olsa da, iki ünlü arasında türeyen /y/ ünsüzünü, yardımcı ünsüz olarak kabul ettiklerini, bu ortak kabulün ilk ve ortaöğretimden yükseköğretime değin, Türkçe dil bilgisi öğretimine yansımalarını göstermektedir. Aşağıdaki seslerin mahiyetleri, adlandırılma şekilleri konusunda ise farklı yaklaşımların olduğu görülmektedir:

1. Üleştirme ekinden önceki /ş/,
2. 3. kişi iyelik ekinden önceki /s/,
3. İlgi ekinden önceki /n/,

Turkish Studies

4. İşaret zamirleri, dönüşlülük zamiri (kendi), 3. kişi iyelik eki, aitlik eki gibi birimler ile durum ekleri arasında beliren /n/ ve yine işaret zamirleri ile çokluk eki arasında ortaya çıkan /n/,

5. *İle*'den eklenen *-la* ekiyle *i-* fiilinin öncesinde beliren /y/.

Sıralanan ünsüzlerle ilgili yaklaşım farklılıkları, şu noktalarda gözlenmektedir:

1. İlk üç maddedeki sesler ekin parçası mı, kaynaştırma ünsüzü mü sayılmalı?

2. Bir ünlü ile bir ünsüz arasında da beliren 4. maddedeki /n/ sesi hangi adla anılmalı?

3. Bir ünlü ile bir ünsüz arasında beliren 5. maddedeki /y/ sesine kaynaklık eden ses olayı, nasıl adlandırılmalı? /y/ sesi kaynaştırma ünsüzü mü, ekin parçası mı sayılmalı?

Söz konusu yaklaşım farklılıkları, bir yandan bireysellik arz ederken bir yandan da öğretmenlerin/milli eğitimin bakışı ve akademisyenlerin/edebiyat fakültelerinin bakışı şeklinde, ilk ve ortaöğretim ile yükseköğretim kademeleri arasında sınıfsal bir nitelik kazanmaktadır.

Gerek araştırma yazılarındaki görüşlerden çıkan sonuçlar gerekse öğretmenlere yönelik düzenlenen ankette elde edilen veriler; /ş, s, n/ ünsüzleriyle ilgili yaklaşım farklılıklarının, büyük ölçüde, konuyu değerlendirmede esas alınan art zamanlı ve eş zamanlı yöntem farklılıklarından kaynaklandığını göstermektedir. *İle*'den eklenen *-la* ekiyle *i-* fiilinin öncesinde beliren /y/ ile ilgili yaklaşım farklılıklarının ise, genellikle eş zamanlı bakış yöntemi içerisinde değerlendirilebilecek yorum farklarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

Bu bölümde, öncelikle eş ve art zamanlı bakış yöntemleri üzerinde durulacak, daha sonra /ş, s, n/ ünsüzleri ile ilgili değerlendirmelerde esas alınan ve alınması gereken bakış yöntemi ele alınacaktır. Ayrıca bir ünlü ile bir ünsüz arasında görülen /y/ ünsüzünün durumu ile /ş, s, n/ ünsüzlerinin sıra dışı kullanımları da bölümün sonunda değerlendirilecektir.

3. 1. Eş ve Art Zamanlı Bakış Yöntemleri

Tarancı'nın, "*Zamanla nasıl değişiyor insan!/Hangi resmime baksam, ben değilim.*" sözleri büyük ölçüde dil için de geçerlidir. Zira diller de zamanla türlü değişimler geçirir. Cümlelerin kelimelere,²⁸ kelimelerin eklere dönüşmesi,²⁹ eklerin yapısal ve işlevsel değişikliğe uğrayıp kategori değiştirmesi; sözcüklerin yapısal ve anlamsal değişikliğe uğraması,³⁰ tür değiştirmesi,³¹ kelimelerin bünyelerinde tarihi süreçte meydana gelen ses değişimleri, dilde gerçekleşen değişim örneklerindedir.³² Etimoloji sözlükleri, dilin yapı taşları sayılan sözcüklerdeki değişim maceralarıyla doludur.

Vardar, dilin doğasındaki bu değişimleri şöyle değerlendirir: "*Dil çok karmaşık bir gerçeklik olduğundan değişimler de aynı özelliği taşır. Dilin işleyişine yön veren bildirişim olgusu değişim olgularının değerlendirilmesinde de kuşkusuz en sağlam temeli oluşturur. Çünkü dil, gereksinimlerle yakından ilişkili olarak, bildirişim eylemi sırasında değişim etkenlerinin baskısı altına girer. Kullanıldığı ölçüde yeni durumlara, koşullara uyarlanır. En bireysel kökenli değişimler bile bildirişim eyleminde biçimlenir ve toplumun onayına sunulur. **Toplumca benimsenen yenilikler kural olur, eski kurallar geçerliğini yitirir***" (Vardar, 2001:118).

Dil incelemelerinde bazen sözü edilen bu değişim ve dönüşümler detaylarıyla incelenir, birimlerin oluşum hikâyeleri ortaya dökülerek, ilk biçim ve işlevlerine kadar gidilir. Böylece türlü

²⁸ Cümlelerin kelimelere dönüşmesi örnekleri için bk. (Efendioğlu, 2006: 193-201).

²⁹ "Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni" için bk. (Buran, 1999: 207-214).

³⁰ Sözcüklerdeki art zamanlı anlamsal değişimler için bk. (Sav, 2003: 1477-166).

³¹ Tür değiştirme örnekleri için bk. (Günşen; Erdem, 2007: 72-83).

³² Sarı'nın "*Türkçede Art Zamanlı Değişimler*" adlı çalışması, konuyla ilgili çok sayıda örnek içermektedir. bk. (Sarı, 2007).

dilsel olgular, tarihsel nedenlere bağlanarak aydınlatılmaya çalışılır. Bazen de birimlerin, tarihi sürecin bir kesitindeki durumları esas alınır, o kesitteki biçim ve işlevleri inceleme konusu yapılır.

Bu iki yöntemin farkını ortaya koyarak kuramsal altyapılarını hazırlayan ve onları ilk defa iki ayrı disiplin haline getirme çabasını gösteren Saussure'dür (Aksan, 1998: 38). Saussure,³³ dilin evrimini esas alan dil bilim dalı için *evrimsel/artsüremli dilbilim* (İng. *diachronic linguistics*), belli bir kesitini esas alanı içinse *dil durumları bilimi/dural dilbilim/eşsüremli dilbilim* (İng. *synchronic linguistics*) terimlerini kullanır (Saussure, 1998: 127).

Araştırmacı bu terimlere yüklediği manayı şöyle açıklar: “*Bilimimizin dural yönünü ilgilendiren her şey eşsüremli, evrimlere ilişkin her şey ise artsüremlidir. Aynı biçimde, eşsürem, bir dil durumunu, artsürem ise bir evrim aşamasını belirtecektir. ... Eşsüremli dilbilim, bir arada bulunan ve dizge oluşturan öğelerin, aynı toplumsal bilincin algıladığı mantıksal ve ruhbilimsel bağıntılarıyla uğraşacak, aynı toplumsal bilinç onları nasıl görüyorsa o da öyle görecektir. Artsüremli dilbilim ise aynı toplumsal bilincin görmediği ve aralarında dizge oluşturmada birbirinin yerini alan ardışık öğelerin bağıntılarını inceleyecektir*” (Saussure, 1998: 127 vd.).

“*Dil bütün bölümleri eşsüremli dayanışmaları bakımından ele alınabilen ve alınması gereken bir dizgedir.*” diyen Saussure, dil incelemelerinde, yukarıda sınırlarını çizdiği dil bilimsel yöntemlerden eşsüremli yaklaşımdan yana tavır koyar. Ona göre eşsüremli olgunun artsüremli olguyla hiçbir ortak yönü yoktur. Biri süremdeş öğeler arasındaki bağıntıdır. Öbürü zamanın içinde bir ögenin yerine bir başka ögenin geçmesidir, bir oluştur.

Araştırmacı, eş zamanlı yöntemi art zamanlı yönetime tercih etme gerekçesini ise şöyle belirtir: “*Dil olguları incelenirken ilk dikkati çeken şey, konuşan birey açısından bunların zaman içindeki ardışıklığının söz konusu olmamasıdır. Bir durum karşısındadır o. Bu nedenle, değinilen durumu anlamak isteyen dilbilimci onu yaratan her şeyi yok saymalı, artsüremi bilmezlikten gelmelidir. Konuşan bireylerin bilincine ancak geçmişi yok sayarak girilebilir. Tarihi işe karıştırmak olsa olsa bilincini bulandırır. ... Ancak belli bir durumu göz önünde bulundurarak dili betimleyebilir, kullanım kurallarını belirleyebiliriz*” (Saussure, 1998: 127).

Eş ve art zamanlı yöntemler arasında her noktada karşıtlık olduğunu, belirten Saussure'ün aşağıdaki ifadeleri ise onun eş zamanlı yöntemi, art zamanlı yöntemden ne denli üstün tuttuğunu ortaya koyar:

“*... Eşsüremli yönün öbüründen üstün olduğu açıktır. Çünkü konuşan topluluk için gözle görülür tek gerçeklik odur. Dilbilimci için de durum aynıdır. Artsüremli bakış açısını benimseyen dilbilimci dilin kendisini değil, onu değiştiren olaylar dizisini görür. Belli bir durumun nasıl oluştuğunu bilmek denli önemli bir şey bulunmadığı sık sık söylenir; bir bakıma doğrudur bu: Söz konusu durumu yaratan koşullar onun gerçek öz niteliğini aydınlatarak birtakım yanlışlamalara düşmemizi önler. Ama bu da, artsüremi kendine özgü bir amaç içermediğini tanıtır. Gazetecilik için söylenmiş bir sözü artsürem içinde söyleyebiliriz: Artsürem bizi her şeye ulaştırır, ama onun dışına çıkmak koşuluyla*” (Saussure, 1998: 137).

Saussure'ün, eş zamanlı yöntemi, art zamanlı yönetime karşı bu denli öne çıkarması, Ahanov tarafından şöyle eleştirilir: “*Saussure'ün betimlemeli dil bilimini*³⁴ *savunması, onu tarihsel*

³³ Berke Vardar'ın çevirisiyle.

³⁴ Aksan, betimlemeli dil bilim ile eş zamanlı dil bilim kavramlarının ilişkisini şöyle açıklar: “*Betimlemeli dil bilim (tasviri dil bilim/descriptive linguistics), dilin yaşayan, konuşulmakta olan varlığına eğilerek dilde görülen gerçekleri, durumları saptamaya ve betimlemeye çalışır. Bunların nedenlerini ve etkilerini araştırmaz. Dildeki özelliklerin saptanması, betimlenmesi sırasında tarihsel gelişmelerin incelenmesine yönelmez; tarihsel dil bilimin karşıtı olarak görülür. ... Bu özelliklerinden de görüleceği gibi, betimlemeli dil bilim, Saussure'ün eş zamanlı dil biliminden pek*

dil bilimini yok sayma noktasına götürmüştür. Oysa dil incelemelerini hem art zamanlı hem de eş zamanlı yapmak daha doğru ve çok gereklidir. ... Her durumun tabiatını anlamak, ancak onu doğuşu, gelişmesi ve diğer durumlarla ilişkisi bakımından incelemek suretiyle mümkündür. Art zamanlılığı ve eş zamanlılığı birbirinin karşısı kabul etmek, bu kaideye uygun düşmez. Saussure'e göre; eş zamanlık, dildeki birimleri gelişmelerine değinmeksizin birbiriyle ilişkisi bakımından; art zamanlık ise, dildeki birimleri birbiriyle ilişkisine değinmeksizin sadece gelişmesi bakımından inceler. Eş zamanlık ile art zamanlığı böyle birbirine karşı koyma, doğru yola sokmadığı gibi doğru sonuçlar da vermez. ... Tarihsel gelişmesi sonucu dilin yapısı olgunlaşır. Dildeki birimlerin kökenini, değişmesini ve tarihsel gelişmesini bilmek, günümüzdeki³⁵ şeklini yeterince çözümlemeye yardımcı olacaktır. Demek ki, dili eş zamanlık yöntemle incelemek ne kadar gerekli ve önemliyse, art zamanlık yöntemle araştırıp incelemek de o kadar gerekli ve önemlidir" (Ahanov, 2008: 70 vd.).

"İletişim eş zamanlı bir düzlemde gerçekleşir. Dizge de eş zamanlı bir düzlemde kavranabilir. Dolayısıyla dil incelemelerinde eş zamanlı yöntemin önceliği öne çıkar." sözleriyle dil incelemelerinde eş zamanlı yöntemi önceleyen Boz da, "Günümüzde geleneksel dil bilgisinin hem eş zamanlı hem de art zamanlı yöntemi birlikte kullandığını biliyoruz. Bugün için de karmaşık görülen kimi yapıların çözümlenmesinde art zamanlı yöntemi kullanmanın çok yararlı olacağı düşüncesindeyiz" diyerek, art zamanlı yöntemin tümünden yok sayılmayacağı konusunda, Ahanov'un kine yakın bir görüş bildirir (Boz, 2007: 36).

Sonuç:

1. Dilin, tarih içinde türlü nedenlerle³⁶ çeşitli değişiklikler geçirdiği bir gerçektir.
2. Dildeki bu değişim gerçeği, dolayısıyla art ve eş zamanlılık olgusu genel olarak kabul edilmektedir.
3. Dil incelemelerinde, metot olarak eş zamanlılık mı, art zamanlılık mı öncelenmeli, yoksa her ikisi aynı ölçüde mi önemslenmeli konularında ise bir ittifakın olmadığı görülmektedir.

3.2. Türkiye Türkçesindeki Yardımcı Ünsüzleri Değerlendirmede Esas Alınan ve Alınması Gereken Bakış Yöntem(ler)i

Acaba, /y/'nin dışındaki /ş, s, n/ ünsüzlerinin durumunu inceleyip bunların yardımcı ünsüz olmadığı sonucuna varan araştırmalardaki hâkim bakış tarzı, yukarıdakilerden hangisidir veya hangisine yakındır? Eş zamanlı mı, art zamanlı mıdır? Bu soruların cevabı, söz konusu araştırmaların başlama süreçleri ve /ş, s, n/ ünsüzlerini kaynaştırma ünsüzü saymama nedenlerinde gizlidir.

Daha önce de ifade edildiği üzere, anılan ünsüzlerin sadece belli yerlerde belirmeleri, özellikle /n/ sesinin, alışılmışın dışında, bir ünlüyle bir ünsüz arasında da görülmesi gibi nedenler, söz konusu seslere dikkatleri çekmiş, bu seslerin sıra dışı keyfiyetlerini dikkate alan araştırmacılar, onların kaynaklarına inerek durumlarını aydınlatmaya çalışmışlardır. *Yardımcı Ünsüzlerle İlgili Tartışmalar* bölümünde sonuçları detaylıca verilmiş olan bu araştırmalara göre, anılan ünsüzler, ya başka birimlerin bakiyesi yahut heceleme sonucu başka birimlerden kopma ünsüzler oldukları için, yardımcı ünsüz sayılmamışlardır. Başka bir deyişle, bu ünsüzlerin yardımcı ünsüz sayılmama

ayrılmamaktadır. Zaten eş zamanlı yöntemle, gelişmeler inceleme dışında bırakıldığı için, durgun ve betimlemeli yöntem de denir" (Aksan, 1998: 38).

³⁵ Bu sözlerden, eş zamanlı dil incelemelerinin modern, konuşulan dille sınırlı olduğu anlaşılmalıdır. Bir ölü dil üzerinde de eş zamanlı inceleme yapılabilir (Aksan, 1998: 38).

³⁶ Dildeki türlü değişimler ve nedenleri için bk. (Johanson, 2007: 23 vd.; Aksan, 2004: 9 vd.; Sarı, 2007: 1 vd.).

Turkish Studies

nedenleri tarihseldir. /ş, s, n/ ünsüzlerinin Türkiye Türkçesindeki durum ve mahiyetlerini aydınlatmak üzere Altay Dönemine kadar inilip en eski kaynaklardan kanıtlar çıkarıldığına göre, bu araştırmaların art zamanlı bakış açısıyla konuyu değerlendirdikleri açıktır.

Peki, tarihsel nedenlerle söz konusu ünsüzleri yardımcı ünsüz saymamak ne denli doğru olur?

/ş/ ünsüzünden başlayarak konuyu değerlendirelim. Türkiye Türkçesinde ünsüzle biten sayılardan sonra, üleştirme eki, -Ar olarak gelmektedir: *bir-er, üç-er, dört-er...* Ünlü ile biten sayılardan sonra ise ekin başında bir /ş/ ünsüzü belirlemektedir: *iki-(ş)er, altı-(ş)ar, yedi-(ş)er...* Ekin ünsüzden sonra -Ar şeklinde gelmesine rağmen, ünlüden sonra -(ş)Ar şeklinde gelme nedenini öğrenmeye çalışan bir ilk veya ortaöğretim öğrencisine, Türkçeyi öğrenmeye çalışan bir yabancıya nasıl bir cevap verilecektir?

Art zamanlı bakış, /ş/ için; -şAr, tarihi süreçte *be-şer* şeklindeki hece bölünmesinden *bulaşma*³⁷ olarak ortaya çıkmış, zamanla, *bi-rer* hece bölünmesinden şekillenen Eski Türkçe üleştirme eki -rAr'ın yerini almıştır. /ş/ sesi, eke aittir, kaynaştırma ünsüzü değildir. Üleştirme sayılarının dışında başka yerde görünmemesi de onun yardımcı ünsüz olmadığını, özel bir nedenle ortaya çıktığını göstermektedir cevabını verir (bk. Karaörs, 2005: 27: 36; Ercilasun, 2000: 128-134³⁸; Tekin, 2000: 109-112; Gemalmaz, 1997: 1-5).

Bu cevap, /ş/ sesinin ortaya çıkış öyküsüdür. Bu açıklamada, *dil, neden ünlü ile biten sayılardan sonra eki, -(r)Ar veya -(ş)Ar olarak getirme ihtiyacı duydu? /r/ veya /ş/ sesleri olmasaydı dil iki ünlüyü yan yana kullanacak mıydı*, sorularının cevabı yoktur. Ayrıca bu açıklamanın kavranabilmesi için tarihi örneklerle ve *bulaşma* teriminin anlaşılmasına da ihtiyaç vardır. Bu denli geniş bilginin yukarıda belirtilen muhataplarca hazmedilebilmesi kolay görünmemektedir.

Eş zamanlı bakışla, bu soruya, şu cevap verilebilir: Türkçede, ünlüyle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelmez. Dil sistemi, ihtiyaç gereği, iki ünlü arasında bir ünsüz getirmiştir. Tarihi bilgiler de bu sesin, -Ar ekinin önüne sonradan geldiğini onaylamaktadır.³⁹ Şayet, /ş/ olmasaydı, dil, başka bir ünsüz getirecekti. Bu ünsüz, muhtemelen Türkçenin kullanımı en yaygın yardımcı ünsüzü olan /y/ olurdu. /y/ getirilmediğine göre, dil, /ş/'ye bu görevi gördürmüştür. /ş/'nin ortaya çıkışının yanlış heceleme ve bulaşmayla olması, onun bu işlevini ortadan kaldırmamaktadır. Zira bugün standart Türkiye Türkçesinde ünlüyle biten sayıları; *iki-er, yedi-er* şeklinde, /ş/'siz söyleyemeyeceğimiz gibi, /ş/'nin yerine /y/'yi koyarak, *iki(y)er, yedi (y)er* şeklinde de kullanamayız. Dolayısıyla Türkiye Türkçesinde, bu sesin kullanımı, fonetik bir zarurettir. Bugün, üleştirme sayılarında, iki ünlüyü⁴⁰ bağlayan/kaynaştıran bu ünsüzün, elbette ki tarihi bir türeme serüveni vardır. Ancak, bu, art zamanlı, akademik bir inceleme konusudur.

³⁷ Gemalmaz, *bulaşma* yerine *örnekseme* terimini kullanır (Gemalmaz, 1997: 3).

³⁸ Ercilasun, "Eğer eş zamanlı yaklaşımla gramer yazıyorsak belli bir kesiti ele alıp değerlendirmek zorundayız. Ancak ihtiyaç halinde tarihi dönemlerdeki duruma bakılabilir. Biz bildirimizde yardımcı sesin bugünkü durumunu inceliyoruz; ele aldığımız kesit bugünkü Türkiye Türkçesidir. Dolayısıyla bazı eklerin eski dönemlerde farklı olması bugünkü durumu değiştirmez." (Ercilasun, 2000: 132) sözleriyle, kaynaştırma ünsüzleri konusunda, eş zamanlı bakış esas aldığını belirtmiştir. Ancak /ş, s, n/ ünsüzlerini, ilk kaynaklarına gönderme yaparak, daha çok tarihsel nedenlerle kaynaştırma ünsüzü saymaması, bizde, Ercilasun'un, konuya eş zamanlı değil, art zamanlı baktığı izlenimini uyandırmış, dolayısıyla araştırmacının görüşleri, art zamanlı görüşler içerisinde değerlendirilmiştir.

³⁹ Örneğin, Gülsevin'in "Türkiye Türkçesinde üleştirme sayıları yapılırken +(ş)Ar kullanılır. Ek, aslında '+Ar' şeklindedir." sözleri bu gerçeği yansıtır (Gülsevin, 2004: 1274). Ayrıca bk. (Ercilasun, 2000: 128-134; Tekin, 2000: 109-112; Karaörs, 2005: 27: 36).

⁴⁰ /ş/'nin ünsüzle ünlü arasındaki sıra dışı kullanımı için bk. *Sıra dışı kullanımlar* bölümü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Bir de /s/ ünsüzüne bakalım. Türkiye Türkçesinde ünsüz ile biten sözcüklerden sonra 3. kişi iyelik eki *-I* şeklinde gelmektedir. Aynı ek, ünlü ile biten sözcüklerden sonra geldiğinde, ekin başında, bir /s/ ünsüzü belirlemektedir. Bir ilk veya ortaöğretim öğrencisinin, Türkçeyi öğrenmek isteyen bir yabancıya, *neden ünlü ile biten sözcüklere ek, -(s)I olarak gelmektedir* şeklindeki sorusuna ne cevap verilecektir?

Art zamanlı bakış şu tür cevaplar verir: /s/, ünlü çatışmasını gidermek amacıyla fonetik bir sebeple ortaya çıkmamıştır. Onun Ana Türkçeye belki de İlk Türkçeye dayanan başka nedenleri vardır. (Ercilasun, 2000: 128-134); Türkçenin bilinmeyen devirlerinde /s/’yle biten bir sözcüğün sonundan yanlış bir hece bölünmesi neticesinde *-I*’ya katılmıştır. (Karaörs, 2005: 27: 36); Ana Türkçede *ini* “*erkek kardeş*”, *eke* “*abla*” gibi daha çok ünlü ile biten akrabalık adlarına eklenen çokluk eki *-s*’nin, daha sonra yanlış heceleme ve yanlış çözümleme sonucu 3. kişi iyelik eki *-I*’nın ünlü ile biten sözcüklere eklenen türü sayılmış olmalıdır. **inis-i>ini-si*, **ekes-i>eke-si...* (Tekin, 2000: 109-112). Dolayısıyla bu ses, yardımcı ünsüz olarak değil, ekle birlikte gösterilmelidir.

Bu açıklamalarda, daha çok, /s/ *sesi*, *hangi kaynaktan*, *nasıl ortaya çıktı* soruları cevaplanmaktadır. *Dil, neden /s/ sesine kategori değiştirterek onu, ünlü ile biten sözcüklerden sonra -I’nin önüne getirdi; bugün, neden (onun) baba-ı, (onun) dede-i yerine, (onun) baba-(s)ı, (onun) dede-(s)i demek zorundayız* gibi soruların cevabı bulunmamaktadır. Ayrıca, günümüz Türkiye Türkçesinde, artık /s/’nin çokluk bildirme işlevinden eser kalmadığına göre, bu tarihsel açıklamaların, akademik formasyonu olmayan muhataplarca anlaşılması da güç görünmektedir.

Eş zamanlı bakışın cevabı şöyle olabilir: Türkçede, ünlüyle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelmez. Ünlüyle biten sözcüklerden sonra iyelik eki, *-I* şeklinde gelebileceği için dil sistemi, iki ünlü arasına /s/ ünsüzünü getirmiştir. Tarihsel bilgiler de, söz konusu /s/ ünsüzünün, başka kaynaktan *-I*’ya sonradan yamandığını söylemektedir.⁴¹ Dolayısıyla, bu, sistemin tabii dokusundan kaynaklanan bir tercihtir. Sistemin kendi boşluğunu onarma ameliyesidir. Art zamanlı bakışın bildirdiği üzere, tarihi süreçte, fonetik bir sebebe dayanmadığı farz edilse bile, ki zaruret olmasa sistem bunu üretmezdi, bugünün standart Türkiye Türkçesi için, bu ünsüzün kullanımı, fonetik bir zarurettir. Zira bu ünsüz olmadan ünlü ile biten sözcüklere *-I* eki doğrudan getirilemeyeceği gibi, *-I*’nin önüne, /s/ yerine, günümüz Türkiye Türkçesinde, kullanımı en yaygın yardımcı ünsüz olan /y/ dâhil, başka bir ünsüz de getirilememektedir.⁴² Bugün için iki ünlüyü bağlayan/kaynaştıran bu ünsüzün, elbette ki tarihsel bir türeme hikâyesi vardır. Ancak, bu, art zamanlı, akademik bir inceleme konusudur.

Tartışma konusu olan diğer bir ünsüz de ilgi ekinden önceki /n/’dir. Standart Türkiye Türkçesinde, ilgi eki, ünsüzle biten sözcüklerden sonra *-In*, ünlü ile biten sözcüklerden sonra *-(n)In* şekline gelmektedir. Ünlü ile biten sözcüklerden sonra, ekin, niçin *-(n)In* şekline geldiğini soran bir ilk veya ortaöğretim öğrencisine, Türkçeyi öğrenmek isteyen bir yabancıya nasıl bir açıklama yapılacaktır?

Art zamanlı bakış, yaklaşık olarak şu cevabı vermektedir: Ekin, daha önce, yalnızca *-Iı* biçimi vardı. *-nIı* biçimi, çekimli kişi zamirlerinin, *me-nin*, *se-nin*, *a-nın...* şeklinde hecelenmesi örneksenerek ortaya çıktı. Ek, Köktürkçede, ünlüyle biten sözcüklere *-Iı*, ünlü ile biten sözcüklere *-nIı* olarak gelirken, daha sonra *-nIı* biçimi yaygınlaştı ve zamanla *-Iı* biçiminin yerine geçti. Diğer Türk lehçelerinde yalnız *-nIı* biçimi; Batı Türkçesinde ise, ünlü ile biten sözcüklerde *-Iı*, ünsüzle bitenlerde ise *-nIı* biçimi düzenli olarak kullanılmaktadır. *-nIı* ekinin ünsüzle biten sözcüklere de gelmiş olması, başındaki /n/’nin fonetik bir zaruret sonucu ortaya çıkmadığını, ekin

⁴¹ bk. (Ercilasun, 2000: 128-134; Tekin, 2000: 109-112; Karaörs, 2005: 27: 36).

⁴² *Su* sözcüğüne, 3. kişi iyelik eki’nin, *-(s)u* yerine *-(y)u* şeklinde gelmesi durumu için bk. *Sıra Dışı Kullanımlar* bölümü.

parçası olduğunu göstermektedir (Ercilasun, 2000: 128-134; Tekin, 2000: 109-112; Karaörs, 2005: 27-36).

Bu açıklamalarda, /n/ sesinin, neden ortaya çıktığından çok, nasıl ortaya çıktığı açıklanmaktadır. *Dil, hangi sebeple durup dururken bu sesi kişi zamirlerinin sonundan örnekseyerek -In ekinin başına getirme ihtiyacı duydu, şayet /n/ getirilmeseydi, iki ünlü yan yana kullanılmayacak mıydı, bugün standart Türkiye Türkçesinde niçin Ece-in kitabı, Emre-in kalemi yerine, Ece-(n)in kitabı, Emre-(n)in kalemi demek zorundayız* gibi sorular, cevapsız kalmaktadır.

Diğer yandan, /n/ ünsüzü için olmadığı belirtilen fonetik zaruret hali de lehçeden lehçeye farklılık arz edebilir. Zira zaruretin belirleyicisi sistemin kendisidir. Bir sistem için zaruri olan, başka bir sistem için zait olabilir. Bu tür durumlar, lehçe bilimi açısından tabiidir. Zaten lehçeleşme, bu ve benzeri farklılaşmalarla gerçekleşir. Dolayısıyla, Türkçenin kimi lehçelerinde ünsüzle biten sözcüklere ekin, *-nIn* şeklinde gelmesi, onun Türkiye Türkçesindeki durumunu açıklamamaktadır. Çünkü günümüz Türkiye Türkçesinde, *Ece-in kitabı, Emre-in kalemi* diyemeyeceğimiz gibi *Emel-nin kitabı, Eren-nin kalemi* de diyemeyiz. Kaldı ki, anılan muhataplara bugün için iki ünlü arasında düzenli olarak beliren /n/'yi kavratmak için, Eski Türkçenin de öncesine uzanmak, örnekseme ve bulaşma gibi akademik terimlere atıfta bulunmak, lehçeler arası mukayeseye girişmek, konuyu onlar için daha karmaşık hale getirebilir. Zira bu yaklaşım, bilinmeyenden bilinene doğru bir gidiştir; delilin, iddia olunandan daha muğlak olması demektir.

Eş zamanlı bakışın cevabı şöyle olabilir: Türkçede, ünlüyle biten bir sözcükten sonra ünlüyle başlayan bir ek gelmez. Yani, *Emre-(n)in (kalemi)* yerine *Emre-in (kalemi)* diyemeyiz. Diğer yandan *Emre-y-in* şeklinde ekin önüne Türkçenin daimi yardımcı ünsüzü /y/'yi de getiremeyiz. Sistem, *-In* ekinin, ünlüyle biten bir sözcüğe doğrudan gelmesini uygun görmemiş, tabiatı gereği, iki ünlü arasında beliren boşluğu, bir ünsüzle almıştır. Tercihini ise /y/ yerine, /n/ ünsüzünde yapmıştır.⁴³ Tarihi bilgiler de, bu /n/ sesinin, sonradan *-In* ekinin başına geldiğini göstermektedir.⁴⁴ Sistemin, bu tercihi hangi kaynaktan, nasıl yaptığı ise, art zamanlı, akademik bir inceleme konusudur.

Standart Türkiye Türkçesinde, ilgi ekinden önceki /n/ dışında, mahiyeti tartışma konusu olan başka bir /n/ de, diğer yardımcı ünsüzlere göre, ortaya çıktığı bağlamların farklılığı ve çeşitliliğiyle dikkat çeken ve yaygın olarak zamir /n/'si olarak adlandırılan /n/ ünsüzüdür. Bu ünsüz; işaret zamirleri, dönüşlülük zamiri (kendi), 3. kişi iyelik eki, aitlik eki gibi birimler ile durum ekleri arasında ve işaret zamirlerine gelen çokluk ekinin önünde belirlemektedir.

Peki, Türkiye Türkçesinde, *buda, şuda, oda, buu, şuu, ou, buca, şuca, oca, (o) kendie, babasıda, baştakide, bular, şular, olar* yerine ne için *şunda, onda, bunu, şunu, onu, bunca, şunca, onca, (o) kendine, babasında, baştakinde, bunlar, şunlar, onlar* demek zorunda olduğumuzu soran bir ilk veya ortaöğretim öğrencisine, Türkçeyi öğrenmek isteyen bir yabancıya nasıl bir açıklama yapılacaktır?

Art zamanlı bakış konuyu şöyle açıklar: Ana Türkçede isimleri bağımsız olarak izleyerek iyelik ifade eden 3. kişi zamiri **in*, yalın halde, Moğolca ve Mançu-Tunguzcada olduğu gibi, sonundaki /n/ fonemini yitirmiş ve ekleşmiş olmalıdır. Yalın halde, başka bir deyişle söz sonu durumunda, yiten bu /n/ fonemi çekimde yeniden belirir. Aslında bu olay söz içinde /n/ belirmesi değil, **in* zamirindeki /n/ foneminin son ses durumunda yitmesidir. Bu bakımdan, çekimde 3. kişi iyelik ekinden sonra korunmuş olan bu /n/ fonemini kaynaştırma ya da geçiş sesi saymak yanlıştır.

⁴³ *Su* ve *ne* sözcüklerine, ekin *-(n)un/-(n)in* yerine *-(y)un* ve *-(y)in* şeklinde gelmesi durumu için bk. *Sıra Dışı Kullanımlar* böl.

⁴⁴ (Ercilasun, 2000: 128-134; Tekin, 2000: 109-112; Karaörs, 2005: 27: 36).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Zaten Türkçede iki ünlü arasındaki boşluğu doldurmak için kullanılan biricik ses /y/’dir. Dolayısıyla Türkiye Türkçesinde ünsüzle biten isimlere eklenen 3. kişi iyelik ekini, bir sesbiçim birimi olarak (morphophonemically) {-I} biçiminde yazmak doğru olmaz; ekin bu türü, {-I(n)}/{-(s)I(n)} şeklinde yazılmalıdır. Aynı şekilde -ki’den sonra beliren /n/ de {-ki(n)} biçim biriminin parçası olduğundan {-ki(n)} şeklinde gösterilmelidir. İşaret zamirlerinden sonra beliren /n/, bu zamirlerin, yalın durumda (bun, şun, on) düşmüş son sesidir. Bu tür yapılar, *bun-da*, *bun-ca* şekline çözümlenmelidir. Kendi sözcüğü ile hal ekleri arasında beliren /n/ ise, sözcüğün sonundaki /i/’nin iyelik eki sanılmasından ve dolayısıyla yanlış hecelenmeden kaynaklanmıştır (Tekin, 1980: 10-17; 2000: 109-112).

Konuyu eş zamanlı bakışla değerlendirdiğini belirtmekle birlikte Ercilasun’un görüşü de bu doğrultudadır: Türkçede ünlüden sonra ünsüzle başlayan bir ek gelebilir. Dolayısıyla *başında*, *başından*, *öğretmenince*, *evdekinde* örneklerinde hal eklerinden önce beliren /n/, fonetik bir zaruret (ünlü çatışması) sonucu ortaya çıkmamıştır. Zira, *başıda*, *başidan*, *öğretmenice*, *evdekide* örneklerinin, Türkçenin ses özelliklerine aykırı bir yanı bulunmamaktadır; O halde örneklerdeki /n/’yi *zamir /n/’si* olarak adlandırmak en doğrusudur. *Başımı*, *başına* örneklerinde, fonetik zaruret (ünlü çatışması) var gibi görünüyorsa da önceki örneklerden de anlaşıldığı üzere bu örneklerde de zamir /n/’si kullanılmıştır. Şayet çok eski dönemlerin izi olan zamir /n/’si kullanılmamış olsaydı, ünlü çatışmasını önlemek için /y/ kullanılacaktı (Ercilasun, 2000: 128-134).

Açıklamalarda, /n/ sesinin kaynağına inilerek, neden yardımcı ünsüz sayılmaması gerektiği belirtilmeye çalışılmış; bu sesin zamir /n/’si olarak adlandırılması ve kendisinden önce gelen 3. kişi iyelik ekinin de dâhil edilerek, sesin, tarihi geçmişini de resmedecek şekilde, {-I(n)}, {-(s)I(n)}, {-ki(n)} şekillerinde gösterilmesi önerilmiştir.

Yukarıda belirtilen bağlamlarda beliren /n/ sesinin, neden ortaya çıktığını, ne olduğunu öğrenmeye çalışan bir ilk veya ortaöğretim öğrencisine, Türkçeyi öğrenmek isteyen bir yabancıya, bu açıklamaların, önemli ölçüde akademik geleceği açıktır. Zira, dil bilimsel disiplin kazanmamış kişilerin, bugün varlığı söz konusu olmayan (*in) veya değişime uğramış (bun>bu, şun>şu, an>o) zamirler üzerinden, herhangi bir zamirsel mana sezinletmeyen bir ünsüzü, bu denli derin bir tarihsel bilgidен hareketle, kavrayıp hazmetmesi güç görünmektedir. Öğreticilere yönelik olarak sorulan “Zamir /n/’si terimini kullanıyorsanız konuyu öğretirken söz konusu /n/’ye zamir /n/’si deme nedeninizi nasıl açıklıyorsunuz?” sorusuna verilen cevapların nitelik ve niceliği de; /n/ ünsüzünün neden zamir terimiyle ilişkilendirildiğinin kavranmadığını, /n/ ünsüzüyle zamir teriminin kavramsal değeri arasında açık bir ilişki kurulamadığını ortaya koymuştur (bk. Anket değerlendirme bölümü). Ayrıca söz konusu /n/’li biçimlerin, iyelik ekleriyle birlikte {-I(n)}/{-(s)I(n)}; {-ki(n)} şekillerinde gösterilmesinin (bk. Tekin, 2000: 109-112) de anılan muhataplara yeterince anlaşılabilir gelmeyeceği düşünülmektedir. Zira söz konusu muhatapların seviyesi, bu işaretlerin gösterdiği dil bilimsel ve tarihsel manayı kavrayacak düzeyde değildir. Diğer yandan böyle bir işaretleme; /n/ ünsüzünün belirlediği (o) *gönlünce*, *kendine*, *şunda* gibi yapılarda kullanılamayacağından, bütün noktalarda düzenli işleyen efradını cami bir işaretleme olmayacak, bu da kafa karışıklığına neden olabilecektir.

Eş zamanlı bakışla, konu şöyle açıklanabilir: Türkiye Türkçesinde, *bu(n)u*, *şu(n)u*, *o(n)u*; *bu(n)a*, *şu(n)a*, *o(n)a*; *bu(n)da*, *şu(n)da*, *o(n)da*; *bu(n)dan*, *şu(n)dan*, *o(n)dan*; *bu(n)ca*, *şu(n)ca*, *o(n)ca*; *bu(n)lar*, *şu(n)lar*, *o(n)lar*; (o) *kendine*, *babası(n)da*, *baştaki(n)de* sözcüklerini, *buu*, *şuu*, *ou*; *bua*, *şua*, *oa*; *buda*, *şuda*, *oda*; *budan*, *şudan*, *odan*; *buca*, *şuca*, *oca*; *bular*, *şular*, *olar*; (o) *kendie*, *babasıda*, *baştakide* şeklinde söyleyemeyiz.

Türkçede ünlü ile biten bir sözcükten sonra ünlü ile başlayan bir ek gelebileceği için *buu*, *şuu*, *ou*; *bua*, *şua*, *oa*; (o) *kendie* sözcüklerinde, ekle sözcük arasına bir ünsüzün gelmesi zaruridir.

Turkish Studies

Burada, sistem, bu görevi /n/ ünsüzüne gördürmüştür. Şayet /n/ olmasaydı, başka bir ünsüzle bu boşluğu dolduracaktı. Dolayısıyla /n/ ünsüzü burada bir kaynaştırma görevi görmektedir.

Buda, şuda, oda; budan, şudan, odan; buca, şuca, oca; bular, şular, olar; babasında, baştakide örneklerinde ise, /n/ ünsüzü, ünlü ile biten sözcükle ünsüzle başlayan ek arasına girmiştir. /n/ ünsüzü, bu örneklerde sözcükle eki perçinleyici, söyleyişi kuvvetlendirici bir dolgu malzemesi vazifesi görmektedir. Özellikle *bunca (zamandır çalışıyoruz), şunca (zahmet çektik), onca (emek verdik)* gibi yapılarda, /n/ sesinin, bir ara eleman olmakla birlikte, geldiği yapıların nicelik bildirimini kuvvetlendirdiği; *buca (zamandır çalışıyoruz), şuca (zahmet çektik), oca (emek verdik)* yapılarındaki nicelik bildirme kuvvetinin /n/'li yapılardakine göre daha hafif kaldığı gözlenmektedir.

Verilen örneklerde, ünlü çatışmasından kaynaklanan bir fonetik zaruretin olmadığı (bk. Ercilasun, 2000: 128-134), /n/ ünsüzünün sezinlettiği kavramsal değer de, daimi kullanım alışkanlığından kaynaklanan psikolojik bir durum olduğu ileri sürülebilir. Buradaki zaruret elbette ki bir ünlü çatışmasından kaynaklanmamaktadır. Ancak daha önce de belirtildiği üzere, fonetik zaruretin belirleyicisi, gramerciler olarak biz değil, toplumsal bilinçte var olan dilin/sistemin kendisidir. Sistem için fonetik zaruret, ünlü çatışmasıyla sınırlı değildir. Dilin, tarihi süreçteki sosyo-psikolojik şartlar altında gerçekleşen değişimi, farklı zaman ve zeminlerde, çeşitli zaruret halleri doğurabilir. Bugün için, Türkçenin ses dizimi açısından aykırı bir durum bulunmadığı halde, *buda, şuda, oca* denilemiyorsa, /n/ sesinin kullanımı için zaruret var demektir. Ortada bir ünlü çatışmasını önleme ihtiyacı olmadığına göre, bu zaruretin; sistemin, söyleyiş bakımından zayıf gördüğü bir noktayı tahkim etme, dolayısıyla kullanıcısının psikolojisini rahatlatma ihtiyacından kaynaklandığı düşünülebilir. Zaten, dilde zaman içerisinde kalıplaşan türlü pekiştirmeler, tekrarlar hep bu psikolojik tavır ve ihtiyaçlardan doğmuyor mu?

Diğer yandan, bugün için, bu sesin kendinden önceki tabana (bun, şun, on gibi) veya kendinden önceki ya da sonraki eke [-s)In; -nda, -nden, -nlar gibi] dâhil edilmesi de mümkün değildir. Zira kendinden önce ve sonra gelen birimlerin kimlikleri bellidir (bu, şu, o; -(s)I; -dA, -dAn, -lAr, gibi) ve söz konusu birimler her yerde bu kimlikleriyle kullanılmaktadırlar. Dolayısıyla yukarıda anılan noktalarda beliren /n/ ünsüzleri, günümüz Türkiye Türkçesi için, başlı başına birer ek veya ekin parçası değil, birer türeme ünsüzdür. İki ünlü arasında türeyenler, ünlü çatışmasını önlemekte; ünlüyle ünsüz arasında türeyenler ise ekle tabanı perçinlemekte, yer yer pekiştirme anlamı sezinleterek söyleyişi psikolojik açıdan rahatlatmakta ve böylece morfo-fonemik bir görev görmektedir. Bu sese zamir /n/'si denmesi ise, alan uzmanlarının dışında, kimse için kayda değer bir mana ifade etmemektedir.

Sayılan ünsüzlerin dışında, durumu tartışma konusu olan bir diğer ünsüz de, ünlü ile biten sözcüklerle *ile*'den eklenen *-lA* eki ve *i-* fiili arasında beliren /y/ ünsüzüdür. Ancak bu ünsüzle ilgili yaklaşım farklılıklarının, konuyu eş veya art zamanlı olarak değerlendirme karşılığında değil, genellikle eş zamanlı bakış yöntemi içerisinde sayılabilecek yorum farklılıklarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu yorum farklılıkları, "*Konuyla İlgili Değerlendirmeler*" bölümünün sonunda beş madde halinde sıralanmıştır. Bu çalışmada, anılan noktalarda beliren /y/ ünsüzü ile ilgili olarak varılan sonuç şudur:

İle ve *i-* biçim birimleri, ünlüyle biten sözcüklere geldi. Ünlü çatışmasını önlemek üzere ünlülerin arasına Türkçenin daimi yardımcı/kaynaştırma ünsüzü olan /y/ girdi. Bu /y/ ünsüzü, *babayıla, almalıydı, köseyimiş, oturduyusa* (Ercilasun, 2000: 128-134), *gülleriyile, nürüyula, eliyile, buyıdı, silkinseyidün, hoşnúzluğ iyısa, neyise, dünyâyısa* (Sarı, 2007: 187, 191) örneklerinde olduğu gibi, *ünlü+(y)+ünlü* bağlamında kaynaştırma görevi gördü. Zamanla bağlı birimlerin başlarındaki söyleyişi ağırlaştırıcı vurgusuz ünlü düştü. Böylece /y/ ünsüzünün bağlamı, *ünlü+(y)+ünsüz* şekline dönüştü.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 6/2 Spring 2011

Bugün için *öğrenciyle, öğrenciydi, öğrenciymiş, öğrenciyse, öğrenciyken* örneklerini, *öğrenciyile, öğrenciyidi, öğrenciyimiş, öğrenciyise, öğrenciyiken* şeklinde söyleyemeyeceğimiz gibi *öğrencile, öğrencidi, öğrencimiş, öğrencise, öğrenciken* şeklinde de söyleyemeyiz. Dil önce ünlü çatışmasını önlemek üzere ihtiyaç duyduğu bir ünsüzü türetmiş, sonra da söyleyişi ağırlaştırıran bir ünlüyü düşürmüştür. Daha önce iki ünlünün arasını bulup ünlü çatışmasını önleyen /y/ ünsüzü, bugün (bir ünlüyle bir ünsüz arasında beliren /n/ gibi) psikolojik olarak varlığı hissedilen bir boşluğu doldurmakta, söyleyişi rahatlatıcı bir yardımcı ses vazifesi görmektedir.

Eş zamanlı gramer yaklaşımıyla bugün /y/’yi yardımcı ses saymamız mümkün değildir. Zira, babayla, annesiyle, gelmeliydi, maviydi, gelmeliymiş, gelmeliyse, örneklerini babala, mavid, gelmelimiş, gelmelise... şeklinde söylemek fonetik açıdan mümkündür. Burada bir fonetik zaruret olmadığına göre, /y/’yi yardımcı ses olarak değil ancak türeme /y/ olarak adlandırabiliriz (Ercilasun, 2000: 128-134) şeklindeki görüşe katılmak ise güçtür. Zira eş zamanlı yaklaşım, bir arada bulunan ve dizge oluşturan öğelerin, aynı toplumsal bilincin algıladığı mantıksal ve ruhbilimsel bağıntılarıyla uğraşır, aynı toplumsal bilinç onları nasıl görüyorsa o da öyle görür. (Saussure, 1998: 127 vd.). Bugünkü toplumsal bilinç *babala, mavid, gelmelimiş, gelmelise* şeklindeki kullanımları yadırgamakta, sıralanan sözcüklerin, /y/’li şekillerini tercih etmektedir. Eğer bir zaruret hissetmeseydi, daha az çaba gerektiren /y/’siz örnekleri yadırgamak yerine, daha sık kullanıyor olacaktı. Ayrıca, *yardımcı ses* yerine önerilen *türeme /y/* terimi de Öztekten (2008: 4)’in belirttiği gibi, bütün yardımcı sesler, aynı zamanda birer *iç ses türemesi* sayılabileceğinden, ayırıcı bir özellik taşımamaktadır.

Diğer yandan Öztekten (2008: 6) tarafından ileri sürülen, bu seslerin, sadece fonetik işlevli ikincil öğeler olarak değil, morfolojik işlevli eklerin yapısı içinde kabul edilmesi ve bu tür /y/’li yapıların, *-ydl, -ymİş, -ysA, -yken, -yIA* şeklinde gösterilmesi düşüncesinin⁴⁵ de, şu iki açıdan sorunlu olduğu düşünülmektedir:

1. Türkçe sözcüklerin başında iki ünsüz yan yana bulunmaz. İki ünsüzle başlayan alıntı sözlerin söylenişinde bir telaffuz zorluğu yaşanır. Dolayısıyla bu sözcükler, ünlüyle tamamlanarak söylenir: *Fr. station* >yazım ve söyleyişte: *istasyon*, *Fr. plan*>söyleyişte: *pilan*, *Fr. grup*>söyleyişte: *gurup* örnekleri gibi. Türkçe oldukları halde çift ünsüzle başlayan *-nci*⁴⁶, *-msi, -mse, -mtrak* gibi az sayıdaki bağımlı biçim birimlerin de, aslına uygun söylenişlerinde zorlanılmakta, bu birimler alıntı sözler gibi ünlü yardımıyla *-inci/-nici, -ımsı/-mısı, -imse/-mise, -ımttrak/-mıtrak* şeklinde ancak telaffuz edilebilmektedir. Geldikleri kelimelerle birlikte hecelendiklerinde de, başlarındaki ünsüz, *ye-din-ci, a-cım-sı, kü-çüm-se* (<*küçük-ümse*), *ek-şim-tı-rak* örneklerinde görüldüğü üzere, kelimenin son hecesine kaymakta, ek yine aslına uygun telaffuz edilememektedir. Bu durum /y/ için teklif edilen *-ydl, -ymİş, -ysA, -yken, -yIA* şeklindeki yazımlar için de geçerlidir. Söz konusu ekler çift ünsüzle başlatılırsa, *-yidi, -yımış -yısa, -yiken, -yıIA* şeklinde okunmak durumunda kalınacak, yazıldığı gibi okunamayan, yeni birimler türetilmiş olunacaktır.

2. Bir ünlü ile bir ünsüz arasında beliren /y/’nin, *-ydi (katı-ydi), -ymış (katı-ymış), -ysa (katı-ysa), -yken (katı-yken), -yle (ütü-yle)* şeklinde bağımlı birimle birlikte gösterilip, ortaya çıkış öyküsü farklı olmakla birlikte, bağlam içinde benzer görünüm sergileyen /n/ ünsüzünün, *-n-da (o-n-da), -n-ca (o-n-ca;), -n-lar (o-n-lar)* şeklinde ayrı olarak gösterilmesinin de, konunun

⁴⁵ *Türkçede her ek bir ünsüzle başlar*, diyen Gemalmaz, benzer düşüncüyü Türkçenin bütün ekleri için ileri sürmektedir. Gemalmaz’a göre Türkçe için bir bağlayıcı ses ayırımı yapmak gereksizdir. Ekler, başlarındaki seslerle bir bütün olarak verilmelidir (Gemalmaz, 1997: 3 vd.).

⁴⁶ Bu ekin Eski Türkçedeki *-nç* (iki-nç, yeti-nç) şeklini telaffuz etmek daha da güçtür. Sondaki ünlünün türemesi, söyleyişi bir nebze rahatlatmıştır.

öğretiminde ikilik oluşturacağı, öğrenciler açısından bir kafa karışıklığına neden olabileceği düşünülmektedir.

Sonuç:

Ana dili eğitim ve öğretimi, okul öncesinden başlayıp yükseköğretime değin devam eden bir süreçtir. Bu süreçte verilen bilgilerin birbiriyle çelişmemesi, birbirini tamamlayıcı nitelikte olması, bu eğitim ve öğretimin sağlıklı biçimde gerçekleşmesi açısından önemlidir. Ayrıca ana dili öğretimi konularında üretilen bilgilerin de öğre(t/n)ilebilir yalınlıkta olması gerekmektedir. Zira dil öğretiminde kurallar, ayrıntılar arttıkça öğrenme güçleşir. Pratiklik arz etmeyen, hazmı zor akademik bilgiler, dil sevgisini olumsuz yönde etkiler, başarıyı düşürür.

Bilim farklı görüşlerin çarpışmasıyla gelişir, bilim gerçeği söyler, gerçekler sonradan anlaşılır gibi düşünceler ise, bir alışkanlıklar manzumesi olan dil için çok da geçerli değildir. Zira halkça üretilip kullanılan dil, galatimeşhurlarla da beslenebilen bir sistemdir. Bu sistemde, bir zaman ve/veya zeminde doğru kabul edilen olgular, başka bir zaman ve/veya zeminde yanlış; yanlış kabul edilenler, doğru kabul edilebilir. Bu sistemin ses diziminde düzenli işleyiş kadar, göçüşmeler; benzeşmeler kadar, aykırılışmalar; türemeler kadar, düşmeler; genişlemeler kadar, daralmalar ve düzleşmeler kadar, yuvarlaklaşmalar da tabiidir. Bu tabiat iyi özümsemeli, sistemin öğretiminde, toplumsal bilinç ile bilimsel tarihi gerçekler çeliştiğinde, toplumsal bilinçteki kabuller esas alınmalıdır. Başka bir deyişle ana dili öğretimine yönelik bilgi üretiminde, muhatapların⁴⁷ algı düzeyleri, dil alışkanlıkları göz ardı edilerek, bilimi bilim için yapma lüksü yoktur. Aksi halde üretilen bilgilerin, gün yüzüne çıkmadan eskimesi muhtemeldir.

Bu düşünceden hareketle, öğretimine, ilköğretimin ilk kademesinde başlanan yardımcı ünsüzler konusunda da eş zamanlı bakış yöntemi, dolayısıyla da toplumsal bilinç esas alınmalı; buna dayanarak asıl birim olmayan, bağımsız birimlerle bağımlı birimler arasında geçişi sağlayıp söyleyişi rahatlatan /y, ş, s, n/ ünsüzleri, günümüz Türkiye Türkçesinin yardımcı ünsüzleri sayılmalıdır.

Muhatabın seviyesi el verdikçe, bu seslerin mevcut kimlikleri göz ardı edilmeden, tarihi kimlikleri ortaya konmalı, bu durum da dilin tabiatındaki şaşırtıcı değişim ve dönüşüme yorumlanmalıdır.

4. Yardımcı Ünsüzlerin Sıra Dışı Kullanımları

Türkiye Türkçesinde, yardımcı ünsüzlerin, yer yer daimi bağlamlarının dışına çıkarak sıra dışı bir durum sergiledikleri görülür. Bu durumlar aşağıda kısaca değerlendirilmiştir.

a. Türkiye Türkçesinde, ünlü ile biten sayılarla üleştirme eki *-Ar* arasında düzenli olarak beliren /ş/ ünsüzü, istisna olarak, *yarım-(ş)ar* örneğinde, bir ünsüzle bir ünlü arasında belirir. Gülsevin (2004: 1274)'in *analoji* ihtimaliyle açıkladığı bu durumda da, /ş/ ünsüzünün, söyleyişi psikolojik olarak rahatlatıcı bir yardımcı ünsüz görevi gördüğü söylenebilir. Zira *yarım-ar* denmesi, Türkçenin ses dizimi açısından doğru olsa da, bugün için, Türkçe kullanıcısının psikolojisi açısından mümkün değildir. Ortaya çıkış öyküleri farklı olmakla birlikte, /ş/'nin *ünsüzle ünlü* arasındaki bu durumu; *ütüyle, bunda* örneklerinde olduğu gibi, *ünlü ile ünsüz* arasına giren /y/ ve /n/ ünsüzlerinin durumlarını anımsatır.

b. Türkiye Türkçesinde, ünlüyle biten sözcüklerle 3. kişi iyelik eki arasında düzenli olarak bir /s/ ünsüzü belirir. Bir istisna olarak, *su* sözcüğünün 3. kişi iyelik çekiminde /s/'nin yerini /y/ alır. Yani sözcük *su-(s)u* şeklinde değil, *su-(y)u* şeklinde çekimlenir. Ancak *su* sözcüğünün iyelikli

⁴⁷ Ana dili öğretimine yönelik bilgi üretiminde, sadece Türkçeyi ana dili olarak öğrenenlerin değil, yabancı bir dil olarak öğrenenlerin de algı durumları göz önünde bulundurulmalıdır.

çekiminde sıra dışı olan, sadece 3. tekil kişinin durumu değildir. 1. ve 2. kişilerde, çekimin *su-m, su-n; su-muz, su-nuz* yerine *su-y-u-m, su-y-u-n; su-y-u-muz, su-y-u-nuz* şeklinde olması da ilginçtir. Türkçede, iyelik ekleri, ünlüyle biten sözcüklerden sonra, *bahçe-m, bahçe-n; bahçe-miz, bahçe-niz* şeklinde doğrudan getirilirken *su* sözcüğünün çekiminde, arada bir /y/ belirlemekte ve iyelik eki, ünsüzle biten sözcüklerdeki gibi *-(u)m, -(u)n; -(u)muz, -(u)nuz* şeklinde gelmektedir. Benzer durum *bu* ve *şu* işaret zamirlerinde de görülmektedir: *bu-m, şu-m; bu-n, şu-n, bu-muz, şu-muz; bu-nuz, şu-nuz* değil, *bu-y-u-m, şu-y-u-m; bu-y-un, şu-y-un; bu-y-u-muz, şu-y-u-muz; bu-y-u-nuz, şu-y-u-nuz* gibi. *O* zamirinin 1. ve 2. kişi iyelikli kullanımlarına ise, pek rastlanmamaktadır.

Tekin, Eski Anadolu ve bugünkü Türkiye Türkçesinde *su* sözcüğünün çekiminde görülen bu /y/ ünsüzünün, boşluk doldurucu bir ses olmayıp, sözcüğün çekim gövdesine ait olduğunu belirtmekte, *su* sözcüğünün iyelikli çekimini şöyle çözümlemektedir: *suy-um, suy-un suy-u*. Benzer yaklaşımı, *bu, şu* ve *o* zamirleri ile hal ekleri arasında beliren /n/⁴⁸ konusunda da sergileyen Tekin, *bu, şu* ve *o* sözcüklerinin ilk şekillerinin *bun, şun* ve *on* olduğunu, bu sözcüklerin çekim esnasında asıllarına döndüğünü ileri sürmektedir (bk. Tekin, 2000: 109-112).

3. kişi iyelik çekiminde, *su* sözcüğünün *susu* biçiminde değil, *suyu* biçiminde çekimlenmesi, onun kökeniyle ilişkilendirilebileceği gibi, dilin, böyle bir çekimde oluşacak bir ses itişmesini (tenafür/kakofoni) önleme ameliyesi olarak da görülebilir.

Ancak ileri sürülen gerçekler, günümüz Türkiye Türkçesinde, “*Bir bardak suy verir misiniz?*” ifadesini olağan kılmamakta, böyle bir kullanım, standart Türkiye Türkçesinde yadırganmaktadır. Zira standart Türkiye Türkçesi için, artık, *suyum, suyun, suyu* örneklerindeki asıl biçim birim *suy* değil *su*’dur. Konu, eş zamanlı bakışla değerlendirildiğinde, söz konusu örneklerin *suy-um, suy-un, suy-u* şeklinde ayrılması mümkün görünmemektedir. Diğer yandan hem /y/’nin hem de 1. ve 2. kişilerde, /y/’den sonra gelen ünlülerin yardımcı ses sayılması da, iki yardımcı sesin art arda gelmesi gibi öğretim açısından anlaşılması güç bir durum doğurmaktadır. Bu durumda *su* sözcüğünün asıl unsur, /y/’nin bağlayıcı ses, kendinden sonra gelen ünlülerin de *-um, -un, -umuz, -unuz* şeklinde iyelik ekiyle birlikte gösterilmesinin öğretim açısından daha isabetli olacağı düşünülmektedir.⁴⁹ Bağlamları farklı olsa da, bu duruma, *-Ip* zarf fiil ekinin yapısı, örnek gösterilebilir. Zira daha önce ünlü ile biten sözcüklere, doğrudan gelen *-p* zarf fiil eki (*başla-p, té-p*), ünsüzle biten sözcüklerle kendisinin arasına giren bağlayıcı ünlüyle zaman içinde bütünleşip bugün, *-Ip* halini almıştır.⁵⁰ Dolayısıyla ek ünlüyle biten sözcüklere geldiğinde arada bir /y/ ünsüzü türemekte ve bu tür yapılar *başla-y-ıp, de-y-ıp* şeklinde çözümlenmektedir.

c. Türkiye Türkçesinde ünlü ile biten sözcüklerden sonra gelen ilgi ekinin önünde düzenli olarak bir /n/ ünsüzü belirir. *Bahçe-(n)in, kimse-(n)in* gibi. Ancak bir istisna olarak *su* ve *ne* sözcüklerinde, *su(y)un (sesi); ne(y)in (nesi)* örneklerinde olduğu gibi, /n/ ünsüzü, yerini /y/ ünsüzüne bırakır. Tekin, *su* sözcüğünün çekiminde görülen /y/ ünsüzünün, boşluk doldurucu bir ses olmayıp sözcüğün çekim gövdesine ait olduğunu belirterek bu yapıyı *suy-un* biçiminde çözümler (Tekin, 2000: 109-112). Araştırmacı, *ne* sözcüğünün durumuyla ilgili görüş belirtmez. Karaörs de “*Türkçede genitif eki konsonantla biten kelimelerden sonra -in, -in, -un, -ün; vokalle biten kelimelerden sonra -nın, -nin, -nun, -nün şeklindedir. Yalnız su ve ne kelimelerinde ekin vokalle*

⁴⁸ Sayılan zamirlerin hal çekimlerinde beliren /n/ (*bunda, şunda, onda*), iyelik çekimlerinde, yerini /y/’ye (*buyum, suyum*) bırakmaktadır.

⁴⁹ Benzer durum, *buyum, suyum* örnekleri için de geçerlidir. Bu örnekler de *buy-u-m, şuy-u-m* veya *bu-y-u-m, şu-y-u-m* şeklinde değil, *bu-y-um, şu-y-um* şeklinde gösterilmelidir.

⁵⁰ Hiç şüphesiz bu sözlerle, Türkiye Türkçesinde, 1. ve 2. kişi iyelik eklerinin, kendilerinden önce gelen yardımcı ünlülerle, *-Ip* ekinde olduğu gibi, kalıplaştığı iddia edilmemektedir. Şayet böyle bir kalıplaşma olsaydı, ünlüyle biten sözcüklere, söz konusu iyelik ekleri, *baba-m, baba-n* biçiminde değil, *baba-y-ım, baba-y-ın* şeklinde gelirdi. Burada *-Ip* ile ilgi kurulması, biri işlevini yitirmek kaydıyla, iki yardımcı sesin art arda gelmesinin vaki olduğunu göstererek istisnai bir duruma açıklık getirme amacı taşımaktadır.

Turkish Studies

başlayan şekilleri -yIn biçimini alarak kullanılır: su-yun, ne-y-in (üstü) misallerinde olduğu gibi.” (Karaörs, 2005: 35) sözleriyle konuya dikkat çeker. Ancak bu sıra dışılığın nedenine değinmez.

Su sözcüğü, Türkiye Türkçesinde isim köküdür. *Sulu, sulak, sucu* türetimleri bu kök üzerinden gerçekleşmiştir. Dolayısıyla ilgi veya iyelik çekiminde *su* sözcüğünün, *suy-un, suy-u* şeklinde gösterilmesi, onun toplumsal bilinçteki kimliğiyle çelişir. Buna göre, sözcükle ek arasında beliren /y/ ünsüzünün yardımcı ses olarak kabul edilmesinin bir gereklilik olduğu düşünülmektedir. Dilin neden böyle sıra dışı bir kullanıma başvurduğu ise, yoruma açık olup ayrı bir inceleme konusudur. Bu durum, yukarıda da ifade edildiği üzere, sözcüğün kökeniyle ilişkilendirilebileceği gibi, dilin kendisine kolay gelen söyleyişi yeğleme ilkesiyle de ilişkilendirilebilir.

Aynı şekilde *ne* sözcüğü de isim kategorisinde bir köktür⁵¹. *Neden (sebeup), neci (Ne ile uğraşır?), nece (Hangi dilde?)* türetimleri bu kök üzerinden gerçekleşmiştir. *Neyin* sözcüğünde, asıl unsur *ne*, bağımlı biçim birim de *-In* olduğuna göre aradaki /y/'nin yardımcı ses olacağı açıktır.

Ne sözcüğünden sonra dilin neden /n/ yerine /y/'i tercih ettiği ise, yoruma açık olmakla birlikte, bu olay, daha çok *nenin* biçimindeki bir söyleyişte ortaya çıkacak bir ses itişmesini (tenafür/kakofoni) engelleme işlemi olarak düşünülebilir.

Diğer yandan, *ne* sözcüğünün günlük konuşma dilinde ve Türkiye Türkçesi ağızlarında *ney*⁵² biçimindeki kullanımı da dikkat çekicidir. Ancak bu durum, *su* (<*suy*) sözcüğündeki gibi bir köken bilgisi meselesi olarak değil, daha çok sözcüğü yapı ve anlamca berkiten bir son ses türemesi olarak görülebilir.

Genel Sonuç:

Türkiye Türkçesinde, yardımcı ünsüz kategorisinin mahiyeti, bu kategoride gösterilen ünsüzlerin sayısı ve adlandırılışı konusunda önemli yaklaşımlar farklılıkları bulunmaktadır. Bu durumun, konunun öğretimini olumsuz yönde etkilediği, lisans düzeyine gelmiş öğrencilerin /y, ş, s, n/ ünsüzlerinin kimliklerini tespit etmekte yaşadıkları tereddütlerde gözlenmiştir.

Bu çalışmada; anılan yaklaşım farklarının temelinde yatan nedenler, konuyla ilgili olarak akademik düzeyde üretilen bilgilerin ilk ve ortaöğretimdeki Türkçe dil bilgisi öğretimine yansıyor yansımadağı, Türkiye Türkçesinin yardımcı ünsüzlerinin hangileri olduğu/olması gerektiği tespit edilmek istenmiştir. Bu amaçla, konuyla ilgili akademik eserler, ilk ve ortaöğretimdeki ders kitapları incelenmiş, ilk ve ortaöğretimdeki sınıf, Türkçe ve edebiyat öğretmenlerine yönelik bir anket düzenlenmiştir. Elde edilen veriler değerlendirilmiş, çıkan sonuçlar aşağıda sıralanmıştır:

1. İncelenen eserlerde, kimi araştırmacı Türkiye Türkçesinde yardımcı ünsüz ayırımının gereksizliğini ileri sürerken, kimisi bir (y), kimisi iki (y, n), kimisi dört (y, ş, s, n) ve kimisi de yedi (y, ş, s, n, b, d, g) yardımcı ünsüzün varlığından söz etmektedir.

2. Bu ünsüzleri karşılamak üzere 1. *bağlama ünsüzü*, 2. *bağlantı ünsüzü*, 3. *bağlayıcı ünsüz*, 4. *bağlayıcı ses*, 5. *doldurma sesi*, 6. *geçiş sesi*, 7. *geçiş ünsüzü*, 8. *kaynaştırma harfi*, 9. *kaynaştırma sesi*, 10. *kaynaştırma ünsüzü*, 11. *koruma sesdeşi*, 12. *koruma sesi*, 13. *koruma*

⁵¹ Çetin, “Kutadgu Bilig’de Ne Soru Sözcüğü ve Kullanımları” adlı çalışmasında *ne* sözcüğünün kökenine de değinir. Çetin’in tespitlerine göre, soru bildiren *ne* sözcüğünün, Türkçe; bağlaç olan *ne*’nin ise (ne... ne) Farsça olduğu noktasında yaygın bir kanaat vardır. Şinasi Tekin ise bu iki sözcüğün Toharca’dan geldiği görüşündedir (Çetin, 2007: 437-444).

⁵² *Ne* sözcüğünün, *ney* biçiminde, *Adana, Bartın, Bolu, Burdur, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İçel, Karabük, Kastamonu, Malatya, Osmaniye, Samsun, Sivas, Yozgat, Zonguldak* yörelerinde *ne* ve yer yer de *falan* anlamıyla kullanıldığı tespit edilmiştir (<http://tdkterim.gov.tr/ttas>). Yine, *ne* sözcüğünün konuşma dilinde, söylenen şeyin anlaşılmadığını bildirmek üzere “*Ney?*” şeklindeki kullanımına da rastlanmaktadır.

ünsüzü, 14. yardımcı konsonant, 15. yardımcı ses, 16. yardımcı ünsüz gibi nüanslı terimler kullanılmaktadır.

3. Yardımcı ünsüz olgusunu kabul edenler, Demircan hariç, genel itibariyle yardımcı ünsüz veya ünsüzlerinin ortaya çıkış nedeninin, ünlü çatışmasını engellemek olduğunu belirtmişlerdir. Demircan ise bu ünsüzlerin ortaya çıkış nedenini, *hece başı ünsüzlüğü* ve *heceleme gereği* olarak açıklamıştır.

4. Yardımcı ünsüz olgusunu kabul edenler, genel itibariyle, iki ünlü arasında beliren /y/ ünsüzünün, Türkçenin daimi yardımcı/kaynaştırma ünsüzü olduğu noktasında ittifak etmişlerdir. Ancak bir ünlü ile bir ünsüz arasında beliren /y/'nin ortaya çıkış süreci ve adlandırılışı konusunda farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir.

5. /ş, s, n/ ünsüzlerinin kaynaklarına inerek onların yardımcı ünsüz olmadıklarını ortaya koymaya çalışan araştırmacılar, genel olarak, üleştirme ekinde önce beliren /ş/ ve ilgi ekinde önce beliren /n/'nin *beş-er>be-şer*; *ben-in>be-nin* şeklindeki hecelenmelerden bulaşma olduğu noktasında birleşmişlerdir.

3. kişi iyelik ekinde önce görülen /s/ ile zamir /n/'si olarak bilinen /n/ seslerinin kaynakları konusunda ise en net açıklamayı Tekin yapmıştır. Tekin'e göre, /s/, Ana Türkçede daha çok ünlü ile biten akrabalık adlarına eklenen bir *çokluk eki* kalıntısı; 3. kişi iyelik eklerinden sonra türeyen /n/, Ana Türkçedeki *3. kişi zamiri *in*'in kalıntısı; işaret zamirlerinden sonra türeyen /n/, bu zamirlerin tarihi süreçte düşmüş olan son sesidir. Yine Tekin'e göre, zamir yapan *-ki*'den sora türeyen /n/, *ki*'nin parçasıdır. *Kendi* zamirinden sonra türeyen /n/ ise sözcüğün sonundaki /i/'nin iyelik eki sanılmasından kaynaklanmıştır. Tekin'in, söz konusu /n/'lerin geçtiği bağlamların, *{-(s)I(n)}*; *bun-u, bun-un, bun-ca...*; *{-ki(n)}* şeklinde gösterilmesi düşüncesi dikkat çekicidir.

6. Türkiye Türkçesinde *su* sözcüğünden sonra ilgi ekinin, *-(n)un* yerine *-(y)un* şeklinde gelmesi konusunda da; "*Su'dan sonra gelen /y/ köke aittir, sözcük, suy-un veya heceleme gereği su-yun şeklinde ayrılmalıdır.*" şeklindeki sözleriyle en açık görüşü Tekin ortaya koymuştur. Ancak *su-(y)un* yapısına benzer durum sergileyen *ne-(y)in* yapısı konusunda, incelenen çalışmalarda açıklayıcı bir ifadeye rastlanmamıştır.

7. Doksan öğretime uygulanan anketin verilerine göre konunun ilk ve ortaöğretim kademelerindeki öğretimi aşağıdaki gibidir:

a. /y/ sesi, % 95'in üzerinde bir oranla ilk ve ortaöğretimde *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. *Su* sözcüğüyle ilgili olarak bazı araştırmacılar tarafından ileri sürülen *suy+un* veya *su+yun* şeklindeki ayrımlar, sırasıyla ancak % 1 ve % 3 civarında karşılık bulmaktadır.

b. /s/ sesi, ilk ve ortaöğretimde, % 95'in üzerinde bir oranla *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. Bazı araştırmacılar tarafından dillendirilen /s/'nin eke dâhil edilmesi görüşü ancak % 2,22 oranında karşılık bulmaktadır.

c. /ş/ sesi, ilk ve ortaöğretimde % 88,88'lik oranla *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. /ş/'yi eke dâhil olarak gösterme düşüncesi ancak % 3,33 oranında karşılık bulmaktadır.

d. İlgi ekinde önce beliren /n/ sesi, % 83,32 oranında *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak öğretilmektedir. /n/'yi ekin parçası sayma düşüncesi, ancak % 5,55 oranında karşılık bulmaktadır.

e. Akademik düzeydeki dil bilgisi öğretiminde daha çok *zamir /n/'si* olarak adlandırılan /n/ sesi, % 55,54 ile % 77,77 arasında değişen oranlarda, *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak

Turkish Studies

öğretilmektedir. *Zamir /n/*'si teriminin kullanılma oranı ise, % 8,88 ile % 12,22 arasında değişmektedir.

f. Katılımcıların, *şundaki*, *elindekinden*, *gönlünce* sözcüklerindeki göre *ona* sözcüğündeki /n/’yi en yüksek oranla (% 77,77) *kaynaştırma ünsüzü/yardımcı ünsüz* olarak adlandırması, bu /n/’nin iki ünlü arasında bulunmasına, dolayısıyla yerinin yerleşik kaynaştırma ünsüzü algısına daha çok yakışmasına yorumlanabilir. *Gönlünce* sözcüğündeki /n/ için ancak % 55,54 oranında *kaynaştırma ünsüzü* denmesi ve % 16,66 oranında herhangi bir adlandırmanın yapılamaması ise, *-ü-n-ce* biçim birim dizisinin *-Inca* zarf-fiil ekini andırması ve *zamir /n/’si*, 3. *kişi iyelik eki ile hal ekleri arasında ortaya çıkar* bilgisindeki hal kavramının, daha çok *-e, -i, -de, -den* halleriyle sınırlı olarak algılanmasına bağlanabilir.

8. Bütün bu veriler değerlendirildiğinde;

a. Yardımcı ünsüzler konusunda, gerek araştırmacılar/akademisyenler gerekse öğretmenler arsında bireysel görüş farklılıkları bulunmaktadır.

b. Yardımcı ünsüzlerle ilgili olarak akademik düzeyde üretilen ve öğretilen bilgilerle, ilk ve ortaöğretim kademelerine öğretilen bilgiler büyük oranda örtüşmemektedir.

c. Yardımcı ünsüzlerle ilgili görüş ayrılıkları, öğretim kademeleri arasında iyice belirginleşmekte, öğretmenlerin/millî eğitimin görüşü ve akademisyenlerin/edebiyat fakültelerinin görüşü şeklinde, ilk ve ortaöğretim ile yükseköğretim kademeleri arasında sınıfsal bir nitelik kazanmaktadır.

9. Gerek araştırma yazılarındaki görüşlerden çıkan sonuçlar, gerekse öğretmenlere yönelik düzenlenen anketten elde edilen veriler; /ş, s, n/ ünsüzleriyle ilgili yaklaşım farklılıklarının, büyük ölçüde, konuyu değerlendirmede esas alınan art zamanlı ve eş zamanlı yöntem farklılıklarından kaynaklandığını göstermektedir. *İle*’den eklenen *-la* ekiyle *i-* fiilinin öncesinde beliren /y/ ile ilgili yaklaşım farklılıklarının ise, genellikle eş zamanlı bakış yöntemi içerisinde değerlendirilebilecek yorum farklarından kaynaklandığı anlaşılmaktadır.

10. Ulaşılan verilerden, /ş, s, n/ ünsüzlerinin yardımcı ünsüz sayılmadığı çalışmalarda ve dil bilgisi öğretiminde, art zamanlı bakış yönteminin hâkim olduğu anlaşılmıştır.

11. Bu çalışmada, yardımcı ünsüzlerin öğretiminde, eş zamanlı bakış yönteminin esas alınması gerektiği sonucuna varılmış, bu bakış yöntemiyle yapılan değerlendirmede, ister *ünlü-ünlü*, ister *ünlü-ünsüz*, isterse *ünsüz-ünlü* bağlamında türesin, /y, ş, s, n/ ünsüzleri, günümüz Türkiye Türkçesinin yardımcı ünsüzleri sayılmıştır. Bunun yanında, muhatapın seviyesi el verdikçe, art zamanlı bakış yöntemiyle, mevcut kimlikleri göz ardı edilmeden, söz konusu seslerin tarihi kimliklerinin ortaya konmasının, dilin tabiatındaki şaşırtıcı değişim ve dönüşümün kavratılması açısından yararlı olacağı saptanmıştır.

12. Akademik dil bilgisi öğretiminde daha çok *zamir /n/’si* olarak adlandırılan /n/ ünsüzünün, tarihi arka planını da resmedecek biçimde *bun-da, şun-a, on-ca...*; *{-(s)I(n)}*, *{-ki(n)}* şeklinde gösterilmesi düşüncesi değerlendirilmiş, bu tür çözümlerlerin şu iki açıdan sakıncalı olduğu kanaatine varılmıştır:

a. *Bun-da, şun-a, on-ca* çözümlerindeki asıl birimlerin (bun, şun, on), toplumsal bilinçteki mevcut halleriyle ve konuşucuların bu birimleri kullanım alışkanlıklarıyla örtüşmemesi,

b. *{-(s)I(n)}*, *{-ki(n)}* gibi işaretlemelerin, ilk ve ortaöğretim kademeleri ile yabancılara yönelik Türkçe dil bilgisi öğretiminde muhatapların seviyelerini aşacak düzeyde akademik olması.

13. Günümüz Türkiye Türkçesinin ses dizimsel özelliklerine göre, *su-(n)un, su-(s)u, ne-(n)in, yarım-ar* biçiminde çekimlenmesi gerekirken sıra dışı olarak *su-(y)un, su-(y)u, ne-(y)in,*

Turkish Studies

yarım-(ş)ar şeklinde çekimlenen yapılar değerlendirilmiş, bu yapılardaki /ş/ ve /y/ ünsüzleri yardımcı ünsüz olarak kabul edilmiştir. *Su* sözcüğünün ilgi hali çekiminin, *suy-un veya su-yun* şeklinde çözümlenmesi düşüncesi ise, anılan birimler, standart Türkiye Türkçesinde *su* ve *-In* [yardımcı ünsüzle birlikte *-(n)In*] biçiminde kullanılmakta olduğundan, eş zamanlı bakış yöntemi açısından uygun görülmemiştir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Mediha vd. (2008). *Ortaöğretim Dil ve Anlatım 9. Sınıf Ders Kitabı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ADALI, Oya (1979). *Türkiye Türkçesinde Biçim birimler*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AHANOV, Kaken (2008). *Dil Biliminin Esasları*, (Çeviren: Murat CERİTOĞLU), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKSAN, Doğan (1998). *Her Yönüyle Dil, Ana Çizgileriyle Dilbilim*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKSAN, Doğan (2004). *Dilbilim ve Türkçe Yazıları*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- AKSAN, Doğan vd. (1978). *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ALYILMAZ, Cengiz (1999). “Zamir n'si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?”, *Türk Gramerinin Sorunları II*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 403-415.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2000). *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- BAŞKAN, Özcan (2003). *Lengüistik Metodu*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- BAŞDAŞ, Cahit (2008), “Türkçede İyelik-Yüklem Sorunu, Dede Korkut Örneği”, *Turkish Studies*, 3/1: 6-13.
- BAŞDAŞ, Cahit (2009), “Orhun Abidelerinde İyelik, Belirtme Ve Yüklem Hâli” *Turkish Studies*, 4/8: 623-643.
- BEYDE, Erdal vd. (Tarih yok). *Tüm Dersler Etkinliklerle Konu Anlatımı 5. Sınıf*, İmza Yayınları, İstanbul.
- BİLGİN, Muhittin (2006). *Anlamdan Anlatıma Türkçemiz*, Anı Yayınları, Ankara.
- BOZ, Erdoğan (2001). “Ünsüz Düşme ve Kaybolmalarında Terim ve Tasnif Sorunu”, *Türk Dili*, 600: 856-864.
- BURAN, Ahmet (1998). “Türkiye Türkçesinin Ses Bilgisi İle İlgili Sorunları”, *Makaleler*, (Yayıma hazırlayan: Ercan Alkaya vd.), Turkish Studies Yayınları, Ankara, s. 125-131.
- BURAN, Ahmet (1999). “Türkçede Kelimelerin Ekleşmesi ve Eklerin Kökeni”, 3. *Uluslararası Türk Dil Kurultayı 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 207-214.
- COŞKUN, Volkan (2001). “Standart Türkçedeki Ünsüzlerin Akustik Özellikleri ve Görüntüleriyle Boğumlanma Yerleri Bakımından Sınıflandırılması”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 44: 63-85.
- ÇAĞIRAN, Önder (1999). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Ünsüz Göçüşmelerinin Kuruluş Sistemi”, *III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 239-266.

- ÇETİN, Engin (2007). “Kutadgu Bilig’de Ne Soru Sözcüğü ve Kullanımları” Kazakistan ve Türkiye'nin Ortak Kültürel Değerleri Sempozyumu Bildirileri (26 Mayıs 2007), Almatı, s. 437-444.
- DEMİR, Nurettin; YILMAZ, Emine (2005). *Türk Dili El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- DEMİR, Tufan (2006), *Türk Dilbilgisi*, Kurmay Yayınları, Ankara.
- DENY, Jean (1995). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları (Türkiye Türkçesi)*, (Çeviren: Oytun ŞAHİN), Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DURAK, Mustafa (2005). *Terimden Anlama Dilbilim*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- ECKMANN, Janos (1955). “Türkçede d, t ve n Seslerinin Türemesi”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 11-22.
- EDİSKUN, Haydar (1999). *Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- EFENDİOĞLU, Süleyman (2006). “Cümle Menşeli Edatlar”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 31: 193-201.
- EKER, Süer (2006). *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (2000). “Türkiye Türkçesinde Yardımcı Ses”, *Hasan Eren Armağanı*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 128-134.
- ERGİN, Muharrem (1985). *Türk Dilbilgisi*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.
- ERTANE BAYDAR, Arzu Sema (2003). “İlköğretim Okullarının İkinci Kademesinde Dil Bilgisi Öğretimi”, *Türk Dili*, 624:779-783.
- ERTEM, Rekin (2004), *Lise Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili I Ders Kitabı*, Serhat Yayınları, İstanbul.
- Fem Kurum Yayını (2011). *Türkçe-Edebiyat*, Sürat Basım, İzmir.
- GEMALMAZ, Efrasiyap (1997). “Türkçede Bağlayıcı (Yardımcı) Ses Konusu Üzerine”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7: 1-5.
- GENCAN, T. Nejat (2001). *Dilbilgisi*, Ayraç Yayınları, Ankara.
- GÜLENSOY, Tuncer (2000). *Türkçe El Kitabı*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- GÜLSEVİN, Gürer (1990). “Eski Anadolu (Türkiye) Türkçesinde 3. Kişi İyelik Ekinin Özel Kullanılışı”, *Türk Dili*, Ankara, 466: 187-190.
- GÜLSEVİN, Gürer (2004). “Türkçede ‘Sıra Dışı Ekler’ ve Eklerin Tasnif Tanımlama Sorunu Üzerine”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 1267-1283.
- GÜLSEVİN, Gürer (2009). “Zamirlerin Edatlarla Birleşmesinde Bazı Özel Durumlar ve İsim Tamlaması Sorunu Üzerine”, *Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos 2007 İstanbul*, İstanbul Kültür Üniversitesi Yayınları, İstanbul, s. 231-238.
- GÜNŞEN, Ahmet; ERDEM, M. Dursun (2007). “Türkiye Türkçesi Ağzlarında Tür Değiştirme Örnekleri”, *Turkish Studies*, 1: 72-83.
- GÜRSES, Raşide (2005). “Dilimizin Yaşadığı Sorunların Eğitim Boyutu Üzerine”, *Türk Dili*, 639: 251-258.

- GÜRSOY, H. Avni vd. (2003). *İlköğretim Okulları İçin Dilimi Öğreniyorum, Türkçe Dil Bilgisi 4*, Güray Yayıncılık, İstanbul.
- HATİPOĞLU, Vecihe (1969). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- HAZAR, Mehmet (2009). “Türkolojide Kullanılan İşaretler”, *Turkish Studies*, 4/3: 1124-1159.
- HENGİRMEN, Mehmet (1998). *Türkçe Temel Dilbilgisi*, Engin Yayınevi, Ankara.
- HUBER, Emel (2008). *Dilbilime Giriş*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- JOHANSON, Lars (2007). *Türkçe Dil İlişkilerinde Yapısal Etkenler*, (Çeviren: Nurettin DEMİR), Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARAAĞAÇ, Günay (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- KARABACAK, Esra (2002), *Bergamalı Kadri, Müyessiretü'l Ulûm*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KARADEMİR, Fevzi (2008). “Türkçe Ses Bilgisindeki Terim ve Tasnif Kargaşası Üzerine”, *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Ankara (Yayımlanmamış).
- KARAHAN, Leyla (1999). “Yüklem (Accusative) ve İlgi (Genitive) Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 1996*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, s. 605-611.
- KARAÖRS, Metin (2005). “Ders Kitaplarındaki Yardımcı Seslerle İlgili Bilgi Yanlışları”, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19: 27-36.
- KESKİN, Raşit (2004). *Türkçe Dil Bilgisi ve Kompozisyon Bilgileri*, Çizgi Yayınevi, Konya.
- KOÇ, Nurettin (1996). *Yeni Dilbilgisi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- KORKMAZ, Zeynep (1961). “uçun-üçün-için” vb. Çekim Edatlarının Yapısı Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, s. 31-35.
- KORKMAZ, Zeynep (2003a). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KORKMAZ, Zeynep (2003b). *Grammer Terimleri Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- KÜLTÜRAL, Zuhâl (2009). “Dil Bilgisi Terimleri Sözlükleri ve Terimlerin Kullanımında Görülen Aksaklıklar”, *Turkish Studies*, 8: 383-394.
- MUTLU, H. Kahraman (2006). “Türkiye Türkçesi Ses Bilgisi Üzerine Bir Bibliyografya Denemesi”, *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, 2: 373-382.
- Öğün Kurum Yayını (Tarih yok). *Yeni Programa Göre Tüm Dersler İlköğretim 4*, Öğün Yayınları, Ankara.
- ÖZBAY, Murat vd. (2010). *Türkçe Öğretmeni Kılavuz Kitabı, İlköğretim 6. Sınıf*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- ÖZÇELİK Sadettin; ERTEN Münir (2005). *Türkiye Türkçesi Dilbilgisi*, (Basım yeri belirtilmemiş.).
- ÖZKAN, Nevzat (2001). “Hal Ekleri Kalıplaşmaları ve Sebepleri Üzerinde Bir Değerlendirme”, *İlmi Araştırmalar*, 12: 153-165.

- ÖZTEKTEN, Özkan (2008). "Türkiye Türkçesinde Yardımcı Sesin Ekleşmesi", *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı, 20-25 Ekim 2008*, Ankara (Yayımlanmamış).
- ÖZTÜRK, Erol vd. (2005). *Ses ve Şekil Bilgisi*, Lisans Yayıncılık, İstanbul.
- SARI, Mustafa (2007). *Türkçede Art Zamanlı Değişmeler (Yüz Hadis Yüz Hikâye Örneği)*, Pegem A Yayıncılık, Ankara.
- SAUSSURE, Ferdinand (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*, (Çeviren: Berke VARDAR), Multilingual Yayınları, İstanbul.
- SAV, Bahattin (2003). "Anlam Değişmeleri Üzerine Artzamanlı Bir İnceleme", *G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1: 147-166.
- ŞAHİN, Erdal (2003). *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hal Ekleri ve İşlevleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- ŞİMŞEK, Rasim (1993). *Liseler İçin Türk Dili I Ders Kitabı*, Şimşek Yayınları, İstanbul.
- TANSU, Muzaffer (1963). *Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TAYLAN, Eser E. (2008). "Türkçede Kaynaştırma Sesleri Var mıdır?", *22. Ulusal Dilbilim Kurultayı (8-9 Mayıs 2008, Van)*, (Yayıma hazırlayan: Musatafa Sarıca vd.), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Yayınları, Canteğin Matbaası, Ankara, s. 219-228.
- TEKİN, Talat (1980). "3. Kişi İyelik Eki Üzerine", *Ankara Dilbilim Çevresi Genel Dilbilim Dergisi*, 7-8: 10-17.
- TEKİN, Talat (2000). "Türkçede Kaynaştırma Sesleri", *13. Dilbilim Kurultay Bildirileri, 13-15 Mayıs 1999*, (Yayıma hazırlayan: A. Sumru Özsoy; Eser E. Taylan), Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 109-112.
- TOPALOĞLU, Ahmet (1989). *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu (TDK) (2005). *Yazım Kılavuzu*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ÜSTÜNOVA, Kerime (2008). *Türkiye Türkçesi Ad İşletimi (Biçim Bilgisi)*, Kesit Yayınları, İstanbul.
- VARDAR, Berke vd. (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- VARDAR, Berke (2001). *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, Multilingual Yayınları, İstanbul.
- Zirve Kurum Yayını (2007a). *Konu Anlatımlı Türkçe 6. Sınıf*, Zirve Dergisi Yayınları, İstanbul.
- Zirve Kurum Yayını (2007b). *Konu Anlatımlı Türkçe 7. Sınıf*, Zirve Dergisi Yayınları, İstanbul.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1991). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- ZÜLFİKAR, Hamza (1995). *Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler (İnceleme-Sözlük)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.